

Wzhůru ku Praze!

První fáze válek
o rakouské dědictví
v českých zemích 1740-1743

Rakousko, Prusko a říše

Habsburská monarchie za vlády císaře Karla VI. dosáhla svého největšího územního rozmachu. Rozkládala se na území rakouských zemí, Českého a Uherského království, Rakouského Nizozemí a části Itálie. Mimo to uládli Habsburkové z titulu císařů římskoněmecké říši, k níž ale bezprostředně náleželo jen jejich rakouské rodové panství. Uhry nikdy součástí říše nebyly a vztah říše s Korunou českou byl značně volný, obyvatelé Českého království nijak nepodléhali říšským správním orgánům včetně říšského sněmu. Český panovník byl až do konce 17. století jediným „korunovaným a pomazaným“ říšským knížetem mezi světskými kurfiřty (voliteli císaře). Habsburkové díky tomuto zvláštnímu postavení využívali České království k prosazování svých mocenských zájmů ve střední Evropě a zajišťování následnictví – uznání následníka za českého krále usnadňovalo jeho volbu císařem.

Postavení Habsburků, kteří od Ferdinanda I. ztělesňovali v jedné osobě českého krále a německého císaře, bylo upevňováno dlouhou řadou generací, jež zasedly na obou trůnech. V průběhu času ale došlo k proměně říše, již uládli. Z univerzalistického státu sjednocujícího pod vládou císaře celý křesťanský svět vznikl jakýsi svaz samostatných států, jež vedly vlastní, na císaři nezávislou mocenskou politiku.

Výrazně samostatně se jevovalo především Bavorsko. Na konci 17. století vzrostl význam Saská, když se saskému kurfiřtovi Fridrichu Augustovi I. podařilo získat polskou královskou korunu, a Hannovera, jehož kurfiřt Jiří I. v roce 1714 zasedl na královský stolec v Londýně. A ani brandiborský kurfiřt nezůstal pozadu.

V roce 1701 vzniklo nové Pruské království, které směřovalo k převzetí hegemonie v severním Německu. Cesta ke královskému titulu vedla skrze staletí, od připojení pruského území řádu německých rytířů k brandiborským državám v roce 1525, přes rozšiřování území a jeho konsolidaci za vlády Fridricha Viléma zvaného „Velký kurfiřt“, jenž zemi centralizoval, vybudoval silnou armádu a už v té době vedl značně nezávislou zahraniční politiku, díky níž v roce 1657 vymanil pruské úvodství z lenní závislosti na polském králi, až po slavnostní prohlášení se Fridricha III. za krále v Prusku.

Vznik Pruského království završil vývoj mezinárodních poměrů v Evropě, jež se značně změnila už na konci třicetileté války. Ustanovením vestfálského míru roku 1648 se nejvyšším zájmem všech mocností stala „rovnováha sil“, pro kterou bylo od té doby možné dělit území dosavadních států či měnit jejich panovnický. Habsburkové vestfálským mírem ztratili velmocenské postavení a začali hrát roli protiváhy, zatímco na síle nabrala Francie, Švédsko, Dánsko a také některá ambiciózní říšská úvodství. Kritickou se ukázala být skutečnost, že habsburské panství ve střední Evropě bylo státově právně spojeno pouze osobou panovníka, takže ztráta dědiců znamenala hrozbu rozpadu monarchie. Tu mělo zažehnat vyhlášení pragmatické sankce.

Habsburská monarchie na konci vlády císaře Karla VI.

Saský kurfiřt Fridrich August I., jako polský král August II. Silný (1670–1733), pocházející z albertinské linie rodu Wettinů, první saský kurfiřt, jemuž se v roce 1697 podařilo získat polskou královskou korunu, a otec Fridricha Augusta II. (polského krále Augusta III.).

Koronovační průvod Fridricha I.

Braniborský kurfiřt Fridrich Vilém I., známý jako Velký kurfiřt (1620–1688), z dynastie Hohenzollernů. Během své vlády výrazně rozšířil a konsolidoval braniborské državy. Velauskou smlouvou z 19. září 1657, dojednanou s pomocí habsburských prostředníků, zbavil pruské vévodství lenního svazku s polskou korunou, a tím položil pevné základy pro vznik Pruského království.

Braniborský kurfiřt Fridrich III. (1657–1713), syn Velkého kurfiřta. Svůj život zasvětil úsilí o povýšení své země na království. Se souhlasem staříkého císaře Leopolda I. se 18. ledna 1701 v Královci sám korunoval Fridrichem I., králem v Prusku. Vzhledem k přínalžitosti Braniborska do území říše využil k povýšení na království suverénního pruského vévodství.

Císař Karel VI. (1685–1740), poslední mužský panovník z rakouské linie Habsburků, který pod svou vládou sjednotil obrovské území. Jeho rozpadu kvůli chybějícím mužským potomkům se pokusil zabránit vyhlášením tzv. pragmatické sankce.

Vestfálský mír uzavřený 24. října 1648 ukončil třicetiletou válku a podstatně změnil principy evropské diplomacie a mezinárodní politiky. Přinesl nejen nový model mírových konferencí, ale také ukázal, že pro „udržení rovnováhy sil“ mohou zahraniční mocnosti zasahovat do územní rozlohy i obsazení vlády ostatních zemí.

Pragmatická sankce a casus belli

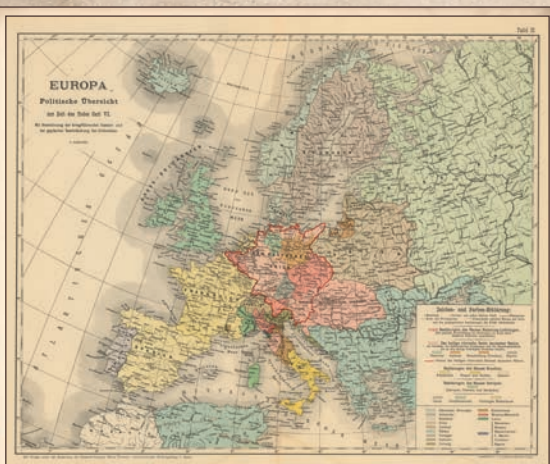
Císař Karel VI. si uvědomoval nedostatek mužských potomků, který se nejprve projevil ve španělské linii rodu. Aby předešel podobnému vojenskému konfliktu, jaký se rozhořel v létě 1701 ve Španělsku (válka o španělské dědictví 1701–1714), rozhodl se situaci závčasů řešit cestou diplomacie.

Již 19. dubna 1713 vyhlásil ve Vídni tzv. pragmatickou sankci o posloupnosti nejjasnějšího arcidomu rakouského, která měla v případě potřeby umožnit nástupnictví v ženské linii. Předobrazem se mu stala dohoda uzavřená mezi Leopoldem I. a jeho syny v září 1703, která určovala dědickou posloupnost. Pragmatická sankce zajišťovala přednostní právo dcerám Karla VI. před dcerami jeho bratra Josefa I., jež se navíc už v době svých sňatků dědických práv veřejně zřekly. Zásadním ustanovením pragmatické sankce byla také nedílnost habsburského rodového panství. Rakouské, české a uherské země neměla nadále spojovat jen personální unie, ale nezrušitelný dynastický svazek.

Po smrti jediného syna v roce 1716 nechal Karel VI. pragmatickou sankci potvrdit sněmy jednotlivých zemí monarchie. Mezi lety 1725–1735 ji postupně uznaly i ostatní evropské státy včetně Pruska a Francie a v roce 1732 ji potvrdil říšský sněm s výjimkou saského a bavorského úvodu, tedy manželů dcer Josefa I. O rok později ale i saský kurfiřt Fridrich August II. (pozdější polský král August III.) souhlasil výměnou za rakouskou podporu při volbě na polský královský trůn.

Ohromné úsilí a ještě větší množství peněz, které Karel VI. vydal za uznání pragmatické sankce, se ovšem v okamžiku jeho úmrtí, kdy měla na trůn nastoupit jeho nejstarší dcera Marie Terezie, ukázaly být zbytečné. Jako první tento dokument porušil a ohlásil své územní nároky pruský král Fridrich II. V listopadu 1740 zaslal rakouské vládě ultimátum, v němž požadoval celé území Slezska. Výměnou za to nabídl finanční odškodnění a svůj hlas při císařské volbě pro toskánského velkovévodu Františka Štěpána Lotrinského, manžela Marie Terezie. Ta nabídku odmítla, neboť oddělením Slezska od celku monarchie by sama porušila obsah pragmatické sankce, narušila celistvost svých zemí, a tím dala právo i ostatním ukrojit si z habsburských držav svůj díl.

Rod Hohenzollernů, z něhož Fridrich II. pocházel, směřoval své zájmy do Slezska dávno před válkami o rakouské dědictví. Od počátku 16. století sváděli o slezská knížectví Hohenzollernové s Habsburky mocenské boje. Ale zatímco zpočátku se v rukou hohenzollernského rodu nacházela více než polovina slezského území (včetně největšího slezského Opolsko-ratibořského knížectví), po porážce českého stavovského povstání bylo roku 1621 jeho aktivnímu účastníkovi Janu Jiřímu Krnovskému odebráno i poslední Krnovsko. Na nároky na slezská území definitivně rezignoval první pruský král, braniborský kurfiřt Fridrich III., výměnou za uznání svého nově vyhlášeného království Leopoldem I. Přesto si Fridrich II. nárokoval vládu nad dřívějšími hohenzollernskými knížectvími a spolu s nimi i na zbytek Slezska.

Rozsah římskoněmecké říše vzhledem k jednotlivým zemím Evropy v době smrti císaře Karla VI.

Marie Terezie (1717–1780), dcera císaře Karla VI. a dle ustanovení pragmatické sankce dědička habsburské monarchie. Během války o rakouské dědictví se ujala vlády postupně ve všech dědičných zemích – Rakousku, Uherském a Českém království, kterým od té doby vládla (od roku 1765 spolu se svým synem Josefem II.) až do své smrti.

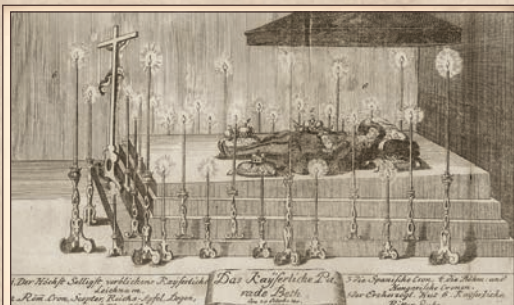
František Štěpán vévoda Lotrinský (1708–1765), velkovévoda toskánský, kníže těšínský atd., manžel Marie Terezie a její spoluvládce v habsburských zemích. V září 1745 byl zvolen římským králem a následně korunován císařem.

Jan Jiří Krnovský (1577–1624), krnovský kníže z rodu Hohenzollernů. Během českého stavovského povstání v letech 1618–1620 byl vrchním velitelem armády slezských stavů, úspěšně ovládl Horní Slezsko a podnikal vojenské výpady do Čech, na Moravu a do Horních Uher. Po porážce stavovského vojska na Bílé hoře byl 22. ledna 1621 dán do říšské klatby a zbaven svých území.

Fridrich II. (1712–1786), pruský král a braniborský kurfiřt z rodu Hohenzollernů. Na trůn nastoupil po smrti svého otce Fridricha Viléma I. 31. května 1740 a po smrti císaře Karla VI. v říjnu téhož roku byl první, kdo se přihlásil s územními nároky na habsburská území, konkrétně požadoval Slezsko.

Císař Karel VI. na smrtelném loži v den úmrtí 20. října 1740.

Tereziánská armáda na prahu reforem

Poslední válka s Osmanskou říší 1735–1739 (rakouské síly v ní bojovaly v letech 1737–1739) skončila porážkou Habsburků, a proto bylo jejich vojsko oslabené a demoralizované. Většina sil byla dislokována v „horkých“ oblastech na osmanské hranici, v severní Itálii a v Rakouském Nizozemí. Celkově měla rakouská armáda dle tabulek asi 142 000 mužů a 33 500 koní, reálně se její stav v listopadu 1740 pohyboval kolem 108 000 vojáků.

Páteř pravidelné armády tvořila pěchota, která se skládala z fyzilírů a granátníků. Fyzilír byl pěšák vyzbrojený puškou s hladkým vývrtem hlavně s křesadlovým zámkem. Železné nabíjáky se začaly zavádět teprve od roku 1745. Granátník pak představoval elitního vojáka, který navíc disponoval ručními granáty a od fyzilíra se vizuálně odlišoval vysokou kožešinovou čepicí zvanou medvědice, ačkoliv se z medvědí kožešiny nevyráběla.

Roku 1740 tvořilo habsburskou pěchotu 52 pěších pluků, z toho plných 44 se verbovalo v „Předlitavsku“ (tedy v Rakousku, v českých zemích a v říši), jen tři pluky byly „uherské“ – ze zemí Svatoštěpánské koruny (tento počet po roce 1741 stoupl na devět), tři pluky nizozemské – z Rakouského Nizozemí (dnešní Belgie) a dva italské. Zvláštní postavení měl tyrolský zemský pluk. Pluk měl mít tři prapory po pěti kompaniích (asi 700 mužů) a dvě granátnické kompanie po 120 mužích.

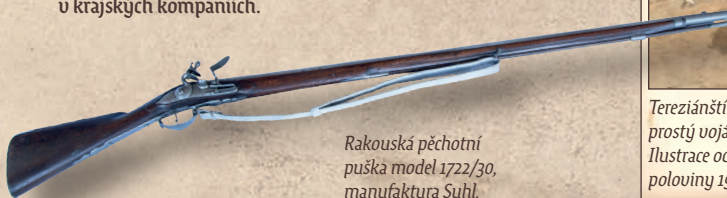
Jezdeckto sestávalo z 18 pluků kyrysníků, 14 pluků dragounů a osmi pluků uherských husarů (jejich počet vzrostl do konce válek o rakouské dědictví na 11). Kyrysníci tvořili hlavní údernou sílu vojska a spolu s dragouny, kteří již nepředstavovali jen pěchotu přepravující se na koních, ale také klasické jezdce, patřili k těžkému jezdecku. Pluky měly šest eskadron po dvou kompaniích a celkový stav téměř 1 100 jezdců. K průzkumu a vedení „malé války“, tedy k narušování nepřátelských komunikačních linií, přepadům zásobovacích kolon, odloučených jednotek atd., bylo určeno především lehké jezdeckto – husaři. Pluk husarů čítal pět eskadron po dvou kompaniích, tedy asi 1 000 jezdců.

Zásadní proměnou ve 40. letech prošlo dělostřelectvo, které reformoval po bitvě u Chotusic pražský rodák polní maršál Josef Václav kníže Liechtenstein. Stalo se integrální součástí armády a počty děl vzrostly z desítek na počátku tereziánského období na stovky na jeho konci.

Samostatnou kapitolu tvořily dobrovolnické jednotky a milice (domobrana) z různých částí monarchie. Mezi dobrovolníky vynikli zejména slavonská panduři Františka svobodného pána Trencka a husaři Johanna Daniela Menzela. Také miliční jednotky z prostoru Vojenské hranice – Chorvatska a Slavonie u hranic s Osmanskou říší – si vydobýly značné renomé. Koncem válek z nich byly zformovány pravidelné hraničářské pluky, jak pěší, tak jezdecké, respektive husarské. Zemské milice se ale podílely také na obraně českých zemí, měšťanské sbory byly nasazeny například i při obraně Prahy a značnou část Moravy pomáhal osvobozovat valašský dobrovolnický sbor Františka Viléma hraběte Sedlnického z Choltic. Nový krajský organizační řád miličního systému pro české země byl vydán v letech 1743–1744 a z Čech a Moravy pak bylo možné postavit do zbraně až 16 000 mužů organizovaných v krajských kompaniích.

Tereziánští kyrysníci, v sedle důstojník, prostý voják si upravuje sedlo.
Ilustrace od Rudolfa Ottenfelda z druhé poloviny 19. století.

Rakouská pěchotní puška model 1722/30, manufaktura Suhl.

Tereziánská armáda z doby válek o rakouské dědictví v interpretaci malíře 19. století. V hlavní scéně stojí v boji „německá“ pěchota, upravo fyziliři (ve 40. letech ale stále ještě bojovali ve čtyřřadu, nikoliv trojřadu, jak je zobrazeno, též výstroj je zobrazena disproporčně), ulevo granátníci. Mezi nimi stojí lehký třílberní plukovní kanon (na ilustraci výrazně menší, než ve skutečnosti byl) obsluhovaný dělostřelci v hnědých uniformách pozdějšího střihu. Na menším obrázku upravo jsou zobrazeni příslušníci jezdeckta – kyrysník na koni a dragoun pěšmo (snad jako připomenutí jeho pěšáckého původu). Na menším obrázku ulevo jsou zobrazeni vojáci lehkých jednotek v situaci pro ně typické, při nočním přepadu. Uherští husaři a chorvatští hraničáři útočí na obci nocojící Prusy. Mezi obrázky jsou nakresleny části výzbroje a výstroje tereziánských jednotek, ulevo dole jsou pak pruské trofeje.

Eužen František princ Savojský (1663–1736), habsburský důstojník, diplomat a státník. Francouzský král Ludvík XIV. opakovaně odmítl jeho žádost o zařazení do armády. Roku 1683 ustoupil jako dobrovolník do císařského vojska. Během velké turecké války (1683–1699) se vypracoval na polního maršála a velitele celé habsburské armády a později také na prezidenta dvorské válečné rady (v podstatě předchůdce ministra války). Proslul jak během války o španělské dědictví (1701–1714), tak v následné válce s Turky (1716–1718), kdy dobyl Bělehrad. Princ Eužen během svého působení provedl řadu úspěšných armádních reforem. Roku 1740 tak stála rakouská armáda na základech vytvořených právě princem Euženem.

Hraničářská milice roku 1742, zleva doprava hraničář z oblasti – povodí Tisy, Slavonie, Lika, Banát, Varaždín, Karlovac.

Josef Václav kníže Liechtenstein (1696–1792), rakouský důstojník, diplomat a státník. Vojenský křesť prodělal během turecké války (1716–1718), bojoval i ve válce o polské následnictví (1733–1735). Ve válkách o rakouské dědictví velel v bitvě u Chotusic rakouskému pravému křídlu. Roku 1744 byl pověřen reformou dělostřelectva, které se ujal s mimořádným zápalem. Zřídil v jižních Čechách velké dělostřelecké depo, cvičiště i brigádní školu. Tereziánské dělostřelectvo se po reformách stalo celosvětově známým a úspěšným. Roku 1745 byl Josef Václav jmenován polním maršálem a převzal velení na italském bojišti, kde v následujícím roce rozdrtil francouzsko-španělské vojsko maršála Mailleboise v bitvě u Piacenzy.

Tereziánský dělostřelec z počátku 40. let 18. století. Ilustrace od Franze Gerasche z druhé poloviny 19. století.

Pruský perfektně vyladěný válečný stroj

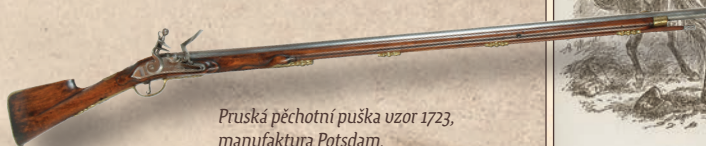
Král Fridrich Vilém I., otec Fridricha II., zanechal svému synovi perfektně uycvičenou armádu a plnou státní pokladnu, což se ukázalo jako klíčové faktory pro jeho úspěšnou vládu. Na rozdíl od habsburské říše pruská armáda nedoplňovala vojáky klasickým verbováním, ale již od 30. let měla kantonální odvodní systém, díky němuž mohlo Prusko postavit armádu o 80 000 až 90 000 vojáků, téměř stejně velkou jako mnohem lidnatější země domu habsburského.

Pěchota se dělila v základu na pluky mušketýrské a fyzilírské, přičemž mušketýři představovali standardní řadovou pěchotu a fyzilíři pak druhosledovou lehkou pěchotu, sestavenou z rekrutů menší výšky se zkrácenými pěchotními puškami. Většina pluků měla dva prapory po pěti mušketýrských/fyzilírských kompaniích a jedné granátnické kompanii. Granátníky tvořili elitní urostlí vojáci vyzbrojení navíc ručními granáty a granátometnými puškami. V boji byly většinou granátnické kompanie odděleny od svých pluků a byl z nich sestaven samostatný granátnický prapor.

Po svém otci podědil Fridrich II. celkem 32 pěších pluků (z toho čtyři fyzilírské), ale záhy, do roku 1743, jejich počet rozšířil na 46. Nově postavené pluky byly veskrze fyzilírské a z původních fyzilírských se naopak staly mušketýrské. Šlo o jednotky postavené z nově dobytých slezských území či jednotky protestantských říšských vládců, kteří se připojili na stranu Pruska. Pruští fyzilíři byli sice označováni jako lehká pěchota, ale bojovali v běžných sevěřených formacích. S ohledem na problematiku loajalitu vojáků ze Slezska šlo o formace primárně druhosledové. K pěchotě patřilo také několik garnizonních praporů (původně čtyři, do roku 1742 rozšířeno na devět) sloužících jako posádky pevností. Skutečnou lehkou pěchotou byla jediná kompanie polních myslivců.

Pruské jezdectvo sestávalo z 12, respektive 13 pluků kyrysníků (poslední gardový postavil Fridrich roku 1740), deseti pluků dragounů a devíti eskadron husarů. Tradiční těžké jezdectvo opět představovalo hlavní údernou sílu armády. Boj proti tereziánské armádě ale záhy ukázal nevýhody malého počtu lehkého jezdectva nutného pro vedení „malé války“. Proto bylo během roku 1741 postaveno pět husarských pluků a v letech 1742–1745 další tři.

Artilerii tvořily jediný pluk polního dělostřelectva o šesti kompaniích, k němuž již roku 1741 přibyl druhý obdobný pluk, a jeden pluk garnizonního dělostřelectva o čtyřech kompaniích. Během další vlády Fridricha II. se artilerie rozrostla na čtyři pluky po dvou praporech a na 15 garnizonních kompaniích, tedy prakticky na čtyřnásobek stavu oproti letům 1740–1741. Základem polního dělostřelectva tehdy byly, podobně jako u Rakšanů, plukovní kanony v počtu dvou kusů na pěší pluk. Technické složky armády představoval Inženýrský sbor doplněný o minéry a pontonýry, který se během první slezské války rozšířil tak, že se z něj roku 1742 stal samostatný pluk.

Pruská pěchotní puška vzor 1723, manufaktura Potsdam.

Pruské jezdectvo v boji na ilustraci Adolfa Menzela.

Pěchota a jezdeckvo pruské armády.

Fridrich Vilém I. (1688–1740), pruský král přezdívaný „vojácký král“ či „kaprál na trůně“. Přestože byl osobně považován za hrubého, náladového a pedantického, bez jeho vytrvalé státnické práce by jeho syn Fridrich II. nikdy nedosáhl takových úspěchů. Fridrich Vilém od mládí miloval armádu, sám se zúčastnil několika tažení války o španělské dědictví (1701–1714) a bojoval v bitvě u Malplaquetu (1709). Již jako král bojoval také ve velké severní válce (1700–1721) a roku 1715 vojska pod jeho velením dobyla pevnost Stralsund. Jako vladař provedl řadu reforem. Ty zajistily dostatek státních financí, jež většinou spolykala armáda.

Leopold I. kníže Anhaltsko-Desavský (1676–1747), zvaný „starý Dessauer“, pruský důstojník, hlavní reformátor pruské armády. První polní tažení prodělal roku 1695 v Nizozemí během devítileté války (1688–1697), následně bojoval jak ve válce o španělské dědictví (1701–1714), tak ve velké severní válce (1700–1721). Spřátelil se s pruským králem Fridrichem Vilémem I. a mezi lety 1713 a 1740 se stal hlavním reformátorem pruské armády, z níž udělal perfektně vycvičený a početný mechanismus. Jako říšský maršál se účastnil také války o polské následnictví (1733–1735) a po nástupu mladého Fridricha II. patřil mezi jeho mentory a spolupracovníky. Zasloužil se nemalou měrou o pruské vítězství v bitvě u Chotusic (1742) a soupeře porazil i v bitvě u Kesselsdorfu (1745).

Fyzilírská čepice pruského fyzilírského pluku č. 39 Ferdinanda Brunšviického. Pluk byl ustanoven v létě 1740, ale reálně se začal formovat až o rok později z vojáků původního Sommerlatteského pluku, kteří se v předešlých letech účastnili bojů proti Turkům v Uhrách, dále z granátníků z posádek v Memelu a Pillau a z důstojníků z různých pluků. Během první slezské války sloužil jako posádka v několika městech v zázemí, tažení do Čech se účastnil až roku 1744, kdy participoval na dobytí Prahy, v níž pak zůstal posádkou. Do českých zemí se pak několikrát vrátil během sedmileté války.

Armáda francouzského krále

Francouzská armáda krále Ludvíka XV. byla největší a nejsilnější armádou v Evropě. Její početní stav se pohyboval kolem 200 000 až 210 000 mužů, počítaje v to i 30 000 příslušníků miličního vojska.

Elitu představovaly jednotky tvořící Maison militaire du Roi, jak se nazývala královská garda, ke které patřili také slavní románoví mušketýři. Garda disponovala celkem téměř 9 000 muži pěchoty a 2 300 jezdci.

Francouzská pěchota měla na konci roku 1740 celkem 122 pluků, z toho 99 francouzských, devět švýcarských, jeden graubündenský, pět německých, pět irských, jeden italský, jeden korsický a jeden pluk královských dělostřelců (ve smyslu pěchoty určené k ochraně artilerie). Počet praporů v pluku varioval od 1 do 5, přičemž celkový počet praporů byl 193. Pěší prapor se skládal z 16 fyzilířských a jedné granátnické kompanie a měl disponovat asi 510 muži, což je pro lepší představu zhruba polovina síly tereziánského pěšího praporu. Pěšáci byli vyzbrojeni křesadlovou puškou s bajonetem a roku 1744 se začaly zavádět železné nabíjáky.

Jezdeckto čítalo celkem 60 pluků, reálně ale tvořilo jen jednu šestinu vojska s necelými 20 000 důstojníky a vojáky. V roce 1741 kolísal počet eskadron na pluk od jedné až do tří (s výjimkou pluku královských karabiníků o 10 eskadronách), přičemž eskadrona čítala asi 110 mužů a koní. V roce 1743 bylo postaveno 148 nových eskadron a většina pluků tím byla rozšířena na čtyři eskadrony. Slabinou byl malý počet lehkého jezdeckta, neboť husarské pluky byly pouze tři, postavené dle rakouského vzoru většinou z uherských emigrantů po porážce Rákócziho povstání. Na rozdíl od ostatních dobových armád Francouzi stále ještě používali dragouny primárně jako hipomobilní pěchotu. Roku 1740 měl Ludvík XV. celkem 14 dragounských pluků s asi 6 900 muži a 4 700 koni. O rok později přibyl další dragounský pluk.

Dělostřelectvo čítalo na začátku války přibližně 3 000 mužů. Tento dělostřelecký sbor se dělil do pěti praporů, každý s pěti kanonýrskými, dvěma bombardýrskými a jednou sapérskou kompanií. Během války byla, podobně jako v ostatních státech, provedena reforma dělostřelectva. Ke konci roku 1742 měla každá divize armády svoji vlastní dělostřeleckou brigádu s 10 až 20 hlavními. Po ústupu z Čech také francouzský maršál Mořic Saský zavedl přidělení dvou lehkých kanonů ke každému pěšímu pluku.

Samostatně stál inženýrský sbor specializovaný na stavění a obléhání pevností, který měl již od doby maršála Vaubana vynikající pověst. Během válek o rakouské dědictví byl reformován a roku 1747 z něho vzniklo ženijní vojsko sjednocující technické jednotky inženýrů, sapérů, pionýrů, minérů a pontonýrů.

I francouzská armáda měla vedle miličního systému ještě řadu dobrovolnických jednotek, často jen velikosti takzvané svobodné kompanie. Tito dobrovolníci představovali dalších téměř 5 000 mužů.

Neměli bychom zapomenout ani na válečné námořnictvo, které čítalo přes 50 velkých řadových (bitevních) lodí. I to mělo s ohledem na propojenost aliancí a vývoj situace na různých frontách svůj vliv na naše středoevropské bojiště.

Francouzská
pěchotní puška vzor
1728, vyrobená před rokem
1740, pravděpodobně v manufaktuře
v Maubeuge.
Ze sbírek Oblastního muzea a galerie
v Mostě

Bavorská a francouzská pěchota.

Francouzský pěšák v jednotlivých fázích nabíjení a střelby.

Francouzský pěší prapor.

Ludvík XV. (1710–1774), francouzský král. Na trůn usedl u pěti letech po smrti svého děda, Ludvíka XIV. a dlouho za něho vládl regenti či první ministři. Na počátku válek o rakouské dědictví (1740–1748) byl jedním z nich již 14 let kardinál André-Hercule de Fleury. Po smrti kardinála Fleuryho roku 1743 převzal Ludvík vládu osobně, nicméně často podléhal vlivům svých milenek (z nejulivnějších jmenujme Madame de Pompadour a Madame du Barry), a od roku 1758 opět další politici. Během vlády Ludvíka XV. došlo k tzv. diplomatické revoluci, tedy velké změně evropských aliancí – letité nepřítelství mezi Francií a Habsburky bylo po válkách o rakouské dědictví ukončeno a nastalo naopak sbližování obou mocností.

Francouzský dragoun.

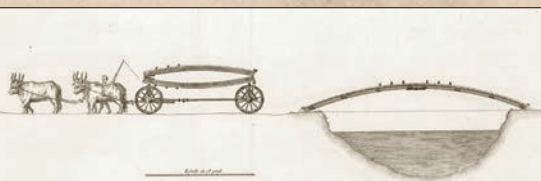
Francouzské dělostřelectvo.

Příslušník francouzského miliciního vojska (domobrana). Jakkoli to neodpovídá určení milice, i někteří z nich se během roku 1742 ocitli u Čechách.

Reprodukce fotografie francouzského jezdeckého klobouku s kovovým vyztužením.

Přeprava a rozložení francouzské pontonové soupravy ze 40. let 18. století.

Saská a bavorská armáda

Obě kurfiřtské armády vyslaly v letech 1737–1739 své expediční sbory do války proti Osmanské říši, a proto byly stejně jako habsburská armáda vyčerpány a zdecimovány předešlými prohrami.

Saská armáda roku 1741, kdy se zapojila do války o rakouské dědictví, čítala tabulkově 27 800 mužů a 6 900 koní. Reálně ji ale po mobilizaci z prosince 1740 tvořilo něco málo přes 20 000 mužů a 2 500 koní. Většinu mužstva představovali vojáci naverbovaní v celé říši a sami Sasové byli v menšině.

Pěchota se skládala ze čtyř pluků pěší gardy, z nichž jeden byl granátnický, dále z osmi mušketýrských a jednoho fyzilířského pluku (v letech 1741–1742 byly postaveny další dva mušketýrské pluky), každý po dvou praporech a dvou lehkých polních kanonech. Pěšáci byli vyzbrojeni křesadlovými puškami s bajonetem, přičemž některé pluky již zkoušely železné nabíjčky.

Jezdeckto se skládalo ze dvou gardových, osmi kyrysnických, čtyř dragounských a dvou švališérských pluků. Švališéři byli ale dislokovaní v Polsku, kde střežili komunikace mezi Varšavou a Drážďany. V této službě je roku 1740 posílilo 12 korouhví polských hulánů (od léta 1741 se počet navýšil o další tři korouhve), celkem šlo asi o 1 200 jezdců. Kyrysnické a dragounské pluky se skládaly ze tří eskadron (po dvou kompaniích) a švališérské ze čtyř eskadron a početně se nemohly srovnávat s pluky rakouskými.

Dělostřelectvo tvořil jeden prapor o 600 mužích, pod který spadaly i oddíly minérů a pontonýrů, a disponovalo asi 50 dělovými hlavními (vedle lehkých plukovních kanonů).

Do stavu vojska je třeba ještě připočítat setninu kadetů v počtu 155 mladíků a asi 1 000 mužů posádek pěti saských pevností, zejména vojáků se sníženou zdravotní způsobilostí. Vedle této pravidelné armády existoval miliční systém postavený na základě rozdělení země do čtyř oblastí. Z každé z nich se mohl postavit jeden krajský pěší pluk – celkem šlo o asi 8 000 vojáků.

Bavorská armáda byla podle tabulkových počtů silnější než saská. Teoreticky čítala na začátku války 40 100 vojáků, z čehož pěchotu tvořilo 35 900 mužů, jezdeckto 4 000 vojáků a jen 200 mužů dělostřelectvo. Realita byla ale výrazně odlišná a skutečný stav bavorské armády se z původních asi 9 000 zvýšil na zhruba 20 000 mužů až verbováním na počátku roku 1741.

Řadová pěchota měla sedm pluků, z nichž jeden byl gardový. Ten sestával ze dvou granátnických kompanií a čtyř praporů po pěti kompaniích (cca 3 000 mužů), zatímco zbytek pěších pluků měl jen tři prapory (cca 2 300 vojáků). Roku 1742 byly zformovány další dva pěší pluky. Vedle toho měla bavorská armáda pět pravidelných zeměbraneckých (miličních) pluků, každý s pěti prapory, což mělo čítat 15 000 vojáků, a další 4 000 zeměbranců měly tvořit doplňovací zálohu. Pěchota byla vyzbrojena křesadlovými puškami s bajonetem.

Jezdeckto mělo pět pluků, přičemž tři byly kyrysnické a dva dragounské. Každý pluk zvýšil po vypuknutí války počet eskadron na pět, každá po 160 koních. Prakticky se počty vojáků v eskadroně pohybovaly kolem 100 a často nebylo dost koní. Roku 1742 postavili Bavoři šest nových jezdeckých pluků. Dva z nich byly husarské, operovaly ale společně s celkovou silou pouhých čtyř eskadron. Dělostřelecký arzenál měl 12 hlavních.

Bavorští vojáci, pěchota a jezdeckto.

Granátníci saské tělesné gardy.

Saské jezdectvo.

Tablo zobrazující vojáky různých jednotek a druhy zbraní bavorské kurfiřtské armády.

Bavorský kyrysnický
palaš, počátek 18. století.

Tablo zobrazující vojáky různých jednotek a druhy zbraní saské kurfiřtské armády.

Pruský vpád do Slezska, boj o pevnosti a bitva u Molvic

Dne 16. prosince 1740 vstoupila bez předchozího vyhlášení války pruská vojska na slezské území. Proti asi 20 500 pruských pěšáků, 6 500 jezdců a 34 dělům se ve Slezsku mohlo postavit jen necelých 5 000 mužů v čele s polním podmaršálem Maximilianem hrabětem Brownem. Klíčem k ovládnutí Slezska byly nedostatečně osazené pevnosti, v první řadě Hlohov, Vratislav, Břeh a Nisa, které střežily komunikační linii na řekách Odře a Nise. Do konce prosince Prusové oblehli Hlohov a stanuli před slezskou metropolí Vratislaví. Ta ale vyhlásila neutralitu s podmínkou, že do jejích hradeb nebude uložena žádná vojenská posádka.

Pruská vojska během ledna 1741 obklíčila a ostřelovala Nisu. Postupovala i k moravským hranicím, koncem ledna obsadila Opavu a počátkem února před nimi kapitulovaly Jablunkovské šance na uherských hranicích.

K ochraně severní hranice Moravy nastoupilo v lednu službu téměř 3 000 mužů zemské milice. Rakušané hráli o čas a do pruského týlu vyslali uherské husary v vedení „malé války“. Dvakrát se jim málem podařilo zajmout Fridricha II., který pak neváhal propagandisticky označit Marii Terezií za atentátnici usilující mu o život. Ta mezitím shromažďovala u Olomouce jednotky k jarní protiofenzívě.

Prusové museli zlomit rakouské pevnosti a otevřít si zásobovací linii na Odře dříve, než přijde Rakušanům pomoc. Generálporučík Leopold dědičný princ Anhaltsko-Desavský, který velel obléhání Hlohova, proto v noci z 8. na 9. března 1741 zavelel ke ztěči. Prusové krátce po půlnoci zdolali pevnostní hradby a také zaútočili petardou na jednu z městských bran. Po třicetihodinové turdého boje uvnitř pevnosti musel polní podmaršál František Václav hrabě Wallis se zbývajících vojáků kapitulovat a oderská cesta se Prusům otevřela až k Břehu. U něj probíhaly šarvátky již od 25. ledna, ale základ první paralely – prvního obléhacího zákopu – položili útočníci 2. března, kdy začalo klasické obléhání.

Polní zbrojmistr Wilhelm Reinhard hrabě Neipperg, velitel tereziánské armády u Olomouce, vyrazil s necelými 20 000 muži 27. března na Opavu, Krnov a Zlaté Hory, aby vyprostil obléhané pevnosti. Prusové před ním vyklidili téměř celé Horní Slezsko a odtáhli od Nisy, k níž Rakušané dorazili 5. dubna.

Druhým cílem byl Břeh, kde pokročily obléhací práce, a proto se Fridrich II. rozhodl přístup k pevnosti bránit. Obě vojska na sebe narazila 10. dubna 1741 u obce Molvice. První velká bitva válek o rakouské dědictví začala dělostřeleckou přestřelkou mezi 53 pruskými a 19 rakouskými děly. Na ni reagovalo rakouské jezdecké útokem na pruské pravé křídlo, který byl zprvu velmi úspěšný. Zdálo se, že bitva je ztracená a pruský polní

maršál Schwerin přesvědčil Fridricha II., aby opustil bojiště. Jakmile mladý král odjel, Schwerin převzal velení, konsolidoval situaci, a bojiště začala dominovat skvěle vydrilovaná pruská pěchota a početné kanony. Neipperg proto musel zatroubit k ústupu k Nise.

Rakušané ztratili na 4 500 mužů, téměř čtvrtinu armády, a všechna děla. Ztráty Prusů byly ještě o 400 větši, poměrově šlo však také o čtvrtinu. Vojensky tedy nedošlo k zásadnímu zlomu, diplomaticky ale porážka u Molvic změnila vše.

Pruská armáda překračuje 16. prosince 1740 hranice Slezska.

Maximilian Ulysses hrabě Browne (1705–1757), habsburský důstojník z emigrantského irského šlechtického rodu. Vynikl během války o polské následnictví (1733–1735) i během turecké války (1735–1739). Koncem roku 1740 byl krátce před pruskou invazí jmenován velícím generálem ve Slezsku, které ale musel před přesilou vyklidit. Bojoval pak v bitvě u Molvic (1741) i v bitvě u Chotusic (1742). V následujících letech válčil v Bavorsku, v Itálii, i na Rýně. Na začátku sedmileté války (1756–1763), již jako polní maršál, byl vrchním velitelem v Čechách. Svedl s Fridrichem II. nerozhodnou bitvu u Lovosic (1756) a v roce 1757 byl hlavním poradcem Karla Lotrinského. V bitvě u Prahy (1757) utrpěl smrtelné zranění, kterému 26. června toho roku podlehl.

Mapka zobrazující rozmístění obou nepřátelských armád k 20. únoru 1741 jasně ukazuje, kolik sil odčerpávalo obléhání pevností a zároveň kam až pruské jednotky v zimní ofenzívě došly.

Obléhání Hlohova v letech 1740–1741 na dobové rytině

Kurt Christoph hrabě Schwerin (1684–1757), pruský důstojník. Vojákem se stal v 16 letech jako praporčík v pluku svého strýce. Bojoval ve válce o španělské dědictví (1701–1714) a ve velké severní válce (1700–1721). V létě 1740 dosáhl hodnosti polního maršála a následně asistoval Fridrichovi II. při invazi do Slezska. Zvítězil v bitvě u Molvic, kde byl lehce raněn, ale ztratil přízeň krále, jehož přesvědčil, aby z boje uprchl. V zimě 1741–1742 vedl upád na Moravu. Během druhé slezské války (1744–1745) se podílel na tažení do Čech a dobytí Prahy a za sedmileté války (1756–1763) vedl roku 1757 armádu od Kladska ku Praze. V následující bitvě u Prahy se sice přičinil o pruské vítězství, ale sám v ní padl.

Rakouský palaš těžkého jezdectva vzor 1740.

Diplomatické intermezzo

Vojenské úspěchy Fridricha II. podnítily další zájemce o rakouské dědictví, aby vystoupili se svými územními nároky. Nejotevřeněji se přihlásil bavorský kurfiřt Karel Albrecht, jediný evropský suverén, který neuznal pragmatickou sankci. Svůj nárok na celé habsburské dědictví, především ale na českou korunu a český kurfiřtský hlas, neopíral o sňatek s Marií Amálií, mladší dcerou Josefa I., ale o mnohem starší právní akty z doby císaře Ferdinanda I., jejichž znění mylně uykldával ve svůj prospěch.

Saský kurfiřt a polský král August III. naopak argumentoval právě právy své manželky Marie Josefy, starší dcery Josefa I. Nebral přitom ohledy ani na skutečnost, že Karel VI. pomáhal uhájit jeho vlastní nárok na polskou korunu, ani že se Marie Josefa již v době sňatku v roce 1719 zřekla svých dědických práv ve prospěch dědiců Karla VI. a uznala pragmatickou sankci. Kurfiřt nyní prohlásil své vzdání se práva na nástupnictví za neplatné, neboť dle něj odporovalo smlouvě o dědickém nástupnictví z roku 1703.

Sasko sice ještě začátkem roku 1741 uzavřelo vojenskou konvenci s Vídní namířenou proti Prusku, záhy se ale přesunulo do protihabsburského tábora, kde mělo šanci na větší kořist. Dne 19. září 1741 uzavřel saský kurfiřt ve Frankfurtu nad Mohanem předběžnou smlouvu s Bavorskem o dělení habsburského dědictví. Podle ní měly Marii Terezii zůstat pouze Uhry a část rakouských zemí, zatímco Karel Albrecht by se ujal vlády v Čechách a části Rakous a Sas by získal Moravu jako nově zřízené království a část Horního Slezska. Rozšířené Dolní Slezsko mělo zůstat Prusku.

Do hry se zapojila také Francie v čele s kardinálem Andrém Herculem de Fleurym, jejímž cílem bylo zabránit nástupu Františka Štěpána Lotrinského na císařský trůn a naopak prosadit svého kandidáta. Tím měl být na základě bavorsko-francouzské smlouvy z roku 1727 bavorský kurfiřt, jehož rod udržoval s Francií úzké vazby a byl na ní finančně závislý. Sám kardinál Fleury nebyl zastáncem rozbití monarchie a vojenského konfliktu, ale po Molvicích převážila ve Francii válečná strana vedená Charlesem Louisem vévodou de Belle-Isle, jenž okamžitě zahájil diplomatická jednání směřující k císařské volbě bavorského kurfiřta a k sestavení silné vojenské koalice proti Marii Terezii. Shoda vykristalizovala v tzv. nymphenburské smlouvě uzavřené 28. května 1741 mezi Bavorskem a Španělskem. K této alianci přibýlo počátkem června francouzsko-pruské obranné spojení, obsahující ovšem tajný dodatek s válečnými cíli obou stran, a nakonec i zmíněná bavorsko-saská dohoda.

Dodejme ještě, že o získání dalších habsburských držav v Itálii zároveň usilovali španělští Bourboni spolu se sardinským králem a vévodou savojským Karlem Emanuelem III. Naopak anglický král Jiří II., spojenec Habsburků, s ohledem na ohrožení svých hannoverských držav vyhlásil neutralitu a přislíbil svůj kurfiřtský hlas Karlu Albrechtovi. Přesto byla celková politická situace natolik křehká, že Fridrich II. udržoval více než polovinu ze svých 96 000 vojáků při hranicích s Hannoverem (skoro 27 000) a Ruskem (dalších 25 000) pro případ napadení.

Pozice pruských, saských, bavorských, francouzských, rakouských a dánsko-hannoverských vojsk ke dni 9. října 1741.

Bavorský kurfiřt Karel Albrecht (1697–1745), jeden z hlavních protagonistů války o rakouské dědictví, který si nárokoval zejména rakouské a české země. Roku 1741 se dočasně stal rakouským vévodou a českým králem a v lednu 1742 triumfoval, když byl zvolen a korunován císařem jako Karel VII. Záhy však přišel nejen o dobyté země, ale i o své Bavorsko a fakticky se stal císařem bez vlastního území.

Saský kurfiřt Fridrich August II., jako polský král August III. (1696–1763). V roce 1735 usedl s rakouskou a zejména ruskou pomocí na polský trůn. Ve sporu o rakouské dědictví také on ohlásil své nároky na úkor Marie Terezie, a to na základě jeho sňatku s rakouskou arcivévodkyní Marií Josefou.

Rakouská arcivévodkyně Marie Amálie Habsburská (1701–1756), manželka bavorského kurfiřta Karla Albrechta a mladší dcera císaře Josefa I. (1678–1711), tedy sestřenice Marie Terezie.

Wikimedia Commons

Rakouská arcivévodkyně Marie Josefa Habsburská (1699–1757), manželka saského kurfiřta Fridricha Augusta II., starší dcera císaře Josefa I. a sestřenice Marie Terezie.

Wikimedia Commons

Kardinál André-Hercule de Fleury (1653–1743), francouzský první ministr za vlády Ludvíka XV. Ze své pozice měl zásadní vliv na francouzskou mezinárodní politiku.

Plánování rozdělení rakouského dědictví vyústilo v sérii mezinárodních smluv uzavřených mezi květnem a zářím roku 1741. Z té poslední, mezi Bavorskem a Saskem, uzešel konkrétní návrh rozdělení habsburských zemí mezi jednotlivé aktéry.

Charles Louis Auguste Fouquet, vévoda de Belle-Isle (1684–1761), francouzský důstojník a diplomat. Byl hlavním představitelem francouzské válečné strany a po smrti Karla VI. vedl jednání s evropskými suverény, která vyústila ve vznik protihabsburské koalice.

„Malá válka“ ve Slezsku

Marie Terezie uzala zprávu o porážce u Molvic s klidem, neboť podle generalissima habsburských vojsk Františka Štěpána Lotrinského válka teprve začala a jedna prohraná bitva nic neznamená. Neipperg byl povýšen na polního maršála a jeho vojsko se stáhlo k pevnosti Nisa. Zatímco Prusové mohli poměrně rychle doplnit stavu, Rakušané v tu chvíli neměli z čeho brát. Povolili tedy formování dobrovolnických jednotek a protivníka zaměstnávali vedením „malé války“. Generál polní strážmistr Baranyay tak v druhé polovině dubna 1741 se svými jezdci (700 kyrysníků a dragounů a 500 husarů) vytáhl od Opolí, vyraboval pruské zásobovací sklady v Olavě a dostal se až na předměstí Vratislavi. K jeho pronásledování vyčlenil Fridrich II. 1 500 vlastních jezdců, kteří ale sami padli do léčky, takže tereziánské jezdecké plenílo pruský týl až do poloviny května, kdy je na ústup obrátil pruský husarský podplukovník Zieten.

Většina pruských sil byla zaměstnána obléháním Břehu, jehož posádka pod velením generála polního strážmistra Oktaviána hraběte Piccolominiho kladla houževnatý odpor, a obléhací práce proto probíhaly pomalu. Koncem dubna ale začalo ostřelování pevnosti těžkými děly a moždíři a do 4. května přišli obránci o většinu artilerie, takže přistoupili k jednání o kapitulaci. Následující den proběhlo předání pevnosti a 1 852 mužů posádky mohlo odejít pod podmínekou, že již proti Prusům ve Slezsku bojovat nebudou. Byli pak posláni ke službě v pevnostech Cheb a Praha.

Během května Rakušané zvýšili počty svých lehkých jednotek, takže zintenzivnila i „malá válka“. Koncem měsíce bylo celé Horní Slezsko v rakouských rukách a Neippergova armáda ležela u Nisy se zhruba 25 000 vojáků, zatímco Prusové okupovali Dolní Slezsko a Fridrich II. stál s armádou u Grodkova. Tereziánské lehké jednotky se pak v červnu vydávaly provádět záškodnické nájezdy až k Vratislavi nebo ke Svidnici, kde se nalézal hlavní pruský zásobovací sklad. Prusové měli sice k dispozici mnohem vyšší počty vojáků, ale zároveň mnohem méně lehkého jezdeckého plenílo, takže nedokázali dostatečně rychle reagovat. Situace se pro Rakušany vojensky natolik stabilizovala, že byly koncem června rozpuštěny moravské miliční jednotky, které dosud střežily severní hranici markrabství.

Začátkem srpna maršál Neipperg překročil řeku Nisu a vytáhl k Brašovicím, čímž chtěl obejít pruského krále a ohrozit jeho týl ve Svidnici či dokonce Vratislavi. Fridrich II. na to reagoval obsazením slezské metropole, jejímž měšťanům maršál Schwerin sdělil, že jejich neutralita skončila. Pruská armáda pak zablokovala rakouský postup u Frankenštejnu. Do konce srpna obě armády ležely v blízkosti kladských hranic, odkud pruské lehké síly podnikly výpad k Broumovu, na což reagovala správa Hradeckého kraje povoláním české milice k zajištění opevněných měst a zemské hranice. Záhy se ale na scéně objevili noví protivníci a habsburské jednotky musely Slezsko opustit.

Dobová rytina zobrazující střet uherského (vlevo) a pruského (upravo) husara.

Plánek zobrazující obléhání Břehu s malým plánkem pruského polního tábora u Molvic.

Wilhelm Reinhard hrabě Neipperg (1684–1774), habsburský důstojník a státník. Do císařské armády nastoupil roku 1702 a během války o španělské dědictví (1701–1714) bojoval v Uhrách proti Rákócziho povstání 1703–1711. Vyznamenal se během turecké války (1716–1718), války čtverné aliance (1718–1720) i války o polské nástupnictví (1733–1735). Od roku 1737 byl guvernérem Temešvárské oblasti, bojoval v turecké válce (1735–1739), v jejímž závěru přistoupil na velmi špatné mírové podmínky. To vedlo k jeho odsouzení k pevnostnímu vězení, z něž jej propustila až Marie Terezie, která jej jmenovala do čela své armády určené k záchraně Slezska. Po porážce v bitvě u Molvic (1741) byl povýšen na polního maršála a v hlavní armádě sloužil do roku 1743.

Pruská granátnická čepice fyzilírského pluku č. 37 (von Kurssell). Ten byl zřízen v červnu 1740 z kolberského garnisonního pluku a z dobrovolníků z Pruska. Pluk se v srpnu 1741 účastnil obsazení Vratislavi a následně tam zůstal posádkou. Od února 1742 byl posádkou ve slezské Ratiboři a poté od června 1742 v Hlohově. Během druhé slezské války (1744–1745) se účastnil tažení do Čech a participoval na dobytí Prahy, bitvě u Hohenfriedbergu a bojích o pevnost Kozlí (Cosel/Koźle). V českých zemích pak bojoval i během sedmileté války (1756–1763).

„Malá válka“ – přepad jezdců v soutěsce na kresbě z druhé poloviny 19. století od Adolfa Menzela.

Hans Joachim von Zieten (1699–1786), pruský voják a důstojník. Do armády ustoupil poprvé roku 1715, ale pro malou postavu a slabý hlas se mu nedařilo. Až třetí start vojenské kariéry roku 1730, kdy nastoupil k potsdamským husarům, mu přinesl úspěch. Účastnil se bojů na Rýně v rámci války o polské následnictví (1733–1735), kde se jeho učitelem stal plukovník Baranyai od uherských husarů. S ním se pak Zieten znovu setkal na jaře 1741 ve Slezsku, tentokrát ale na druhé straně fronty. V následujících letech vybudoval pruské lehké jezdecktvo a stal se nejznámějším a nejúspěšnějším pruským velitelem lehkých sil, přičemž se opakovaně vyznamenal jak ve válkách o rakouské dědictví (1740–1748), tak během sedmileté války (1756–1763) a dosáhl hodnosti generála jezdecktva.

Poslední naděje v Uhrách

K obvyklým spojencům Habsburků patřilo také carské Rusko. Společně postupovali ve 30. letech proti Francii při polské královské volbě a následně proti Turecku v rusko-turecké válce (1735–1739). Rusko u ní ztratilo na 100 000 mužů a také ohromné finanční částky. Zhoršená hospodářská situace si žádala omezení aktivity v zahraniční politice. K nečinnosti na mezinárodním poli přispěla také politická krize, projevující se v častých palácových převratech. Těmi bylo Rusko paralyzováno i v době upádu pruských vojsk do Slezska, takže se carský dvůr uchýlil pouze k verbálnímu protestu proti porušení pragmatické sankce.

Dne 28. října 1740, jen osm dní po smrti císaře Karla VI., zemřela prorakousky orientovaná carevna Anna Ivanovna. Po ní formálně nastoupil na trůn jen několikaměsíční Ivan VI., jehož po necelém roce nahradila dcera Petra I. Alžběta Petrovna, která dala přednost konsolidaci vnitřní situace státu před aktivním vstupem do války probíhající ve střední Evropě. Záhy jí navíc ruce svázalo také vyhlášení války Švédskem. Konflikt vyvolaný profrancouzskou frakcí švédského parlamentu trval od července 1741 až do 7. května 1743, kdy Švédové, jimž válka přinesla katastrofální ztráty, přijali ruské podmínky.

V situaci, kdy se Marie Terezie ocitla bez zahraničních spojenců, zbývala poslední možnost záchrany v Uhrách. Zde se však nepředpokládal příliš ustrýcný postoj místní šlechty. Silná stavovská opozice po celé 17. a na počátku 18. století tvrdě vzdorovala upevňování panovnické moci a očekávalo se, že právě Uhry budou protestovat proti dědičným požadavkům mladé královny a využijí situace k dosažení nezávislosti na Vídni.

Uherská šlechta ale překvapila, když se v červnu 1741 postavila na stranu panovnice a v duchu pragmatické sankce ji na zemském sněmu uvítala jako „paní naši a krále našeho“. Výměnou za uherskou korunu, která byla Marii Terezii uložena na hlavu 25. června v přešpurském dómu sv. Martina, si uherští stavové hodlali nechat schválit dosavadní stavovské výsady i řadu nových ústupků. Panovnice na ně původně nechtěla přistoupit, když se však v létě 1741 vyhrotila vojenská situace, na dalším sněmu 11. září osobně svěřila ochranu svých držav, koruny i své rodiny do uherských rukou. Zároveň potvrdila šlechtě stará i nová privilegia. Šlo zejména o osvobození od daní a také o potvrzení, že v případě vymření jejího rodu si Uhry budou moci zvolit vlastního krále.

Uherská korunovace měla před celou Evropou demonstrovat věrnost zemí Svatoštěpánské koruny. Uherští stavové se historicky poprvé zavázali bránit nejen vlastní území, ale celou monarchii. Marii Terezii přislíbili finanční pomoc v hodnotě čtyř milionů zlatých a vojenskou pomoc, jež měla sestávat z 30 000 nově naverbovaných vojáků. Přestože počty ve skutečnosti ani zdaleka nedosáhly slibované výše, přispěly Uhry k posílení armády a zlepšení postavení Marie Terezie v následujících bojích, a připomněly tak svou roli mocenské opory habsburské dynastie.

Marie Terezie při slavnostním rituálu následujícím po uherské korunovaci. Nová panovnice vyjela na koni na korunovační vršek za hradbami Prešpurku, kde pokynutím mečem do všech světových stran symbolicky naznačila, že bude bránit Uhry proti všem nepřítelům.

Veduta Prešpurku (dnešní Bratislava), kde 25. června 1741 proběhla uherská korunovace Marie Terezie.

Alžběta Petrovna (1709–1762), ruská carevna, dcera cara Petra I. Velikého. Žila v době palácových převratů, které jí během vlády carevny Anny Ivanovny (1693–1740) zabránily v přístupu ke dvoru. Další palácový převrat ji však na podzim 1741 vyzvedl na carský trůn, který si udržela až do své smrti.

Jezdecký portrét Marie Terezie z doby uherské korunovace v Prešpurku. Panovníci doprovází suita uherských šlechticů v tradičním oděvu.

Reprodukce originální kresby z roku 1754, která zobrazuje důstojníky a vojáky (zleva štábního důstojníka, nižšího důstojníka a vojína) Pálffyho pěšího pluku (pozdější č. 19). Ten patřil mezi nejstarší uherské pěší pluky, vznikl již roku 1734 a od roku 1741 byl součástí hlavní habsburské armády, s níž bojoval v bitvě u Chotusic a při obléhání Prahy. Podobně vypadaly i uniformy nově stavěných uherských pěších pluků roku 1741.

Frederik I. (1676–1751), švédský král vládnoucí v době rusko-švédské války (1741–1743). Jeho pozice ve Švédsku byla velmi slabá a vnitřní i zahraniční politiku prakticky ovládal švédský sněm – Riksdag.

Voják uherské pěchoty z období válek o rakouské dědictví (1740–1748) na kresbě Rudolfa Ottenfelda.

Dřevěná polní lahev používaná v době války o rakouské dědictví (1740–1748). Stejný typ lahve se užíval v uherské pěchotě či u jezdeckta ještě o sto let později.

Mikuláš I. Josef kníže Esterházy (1714–1790), habsburský důstojník, diplomat a mecenáš umění z významného uherského šlechtického rodu. K vojsku se přidal spolu se svým starším bratrem až roku 1741 a během války o rakouské dědictví bojoval také v Čechách, na Moravě a ve Slezsku jako důstojník uherských husarů. Roku 1747 dosáhl hodnosti generála polního strážmistra. Později se proslavil během sedmileté války, v níž si vysloužil nejvyšší vyznamenání za statečnost v boji – Vojenský řád Marie Terezie, a vojenskou kariéru zakončil v nejvyšší hodnosti polního maršála.

Na pochodu do Čech

Pod hrozbou bavorského útoku se koncem června Rakušané rozhodli z jednotek stažených z osmanské hranice vytvořit u Plzně sbor pod velením polního maršála Kristiána knížete Lobkowicze k ochraně Prahy.

Poslední červencový den utrhla bavorská vojska do Pasova a v polovině srpna vytáhlo 30 000 francouzských vojáků k Mnichovu, kde vytvořili „bavorský pomocný sbor“. Jeden bavorský sbor byl připraven u Pasova k postupu na Linec a Vídeň a druhý u Horní Falce ke upádu do Čech.

Dne 12. září překročila bavorská armáda následovaná později francouzským „pomocným sborem“ rakouské hranice. O den později se Bavoři zmocnili Lince, v němž se 14. září kurfiřt Karel Albrecht prohlásil rakouským úvodou a vládcem Horních Rakous.

Neipperg a Fridrich II. se ve Slezsku 12. září přesunuli zpět k Nise, kde jednali o separátním míru, neboť rakouské vojsko bylo potřeba proti Bavorům a Francouzům. Uzavřeli spolu 9. října tajnou dohodu: za Dolní Slezsko a Niské knížectví pruský král ukončí nepřátelství, ale aby nebyl kompromitován před svými spojenci, povede dál „malou válku“ a pevnost Nisy Prusové „dobudou“. Následující den tereziánská armáda vyrazila na Moravu. Posádka Nisy do konce října bránila ostřelovanou pevnost a 1. listopadu kapitulovala.

V těchto dnech rakouský polní maršál Ludwig Andreas hrabě Khevenhüller soustředil 8 000 mužů milice a očekával příchod poloviny rakouských jednotek z Milánska k obraně rakouské metropole, která byla jedním z cílů spojenců.

Mezitím ale Karel Albrecht u St. Pöltenu otočil vojsko na sever, 24. října přešel Dunaj a zamířil do Čech. České Budějovice obsadili 28. října Francouzi a z Horní Falce zaútočil bavorsko-francouzský sbor, který 26. října obsadil Plzeň. V reakci na změnu nepřátelského cíle začal Khevenhüller chystat protiofenzivu do Horních Rakous.

Začátkem listopadu se do Čech valila vojska ze všech stran. Do západních a jižních Čech bavorsko-francouzské, jež obsadilo Týn nad Vltavou a Písek, a zajistilo si tak cestu na Prahu podél Vltavy. Saské síly postupovaly podél Labe na Litoměřice pod velením dvou nevlastních bratrů saského kurfiřta, levobočků jeho otce Augusta II. Silného: saského generála jezdeckua Fridricha Augusta hraběte Rutowského a francouzského generálporučíka Mořice hraběte Saského. A v neposlední řadě se do východních a severních Čech valila pruská armáda, neboť Fridrich II. prohlásil předchozí tajnou úmluvu za vyzrazenou, a tedy neplatnou.

Lobkowicz mezitím ustoupil od Plzně a vydal se ustříc hlavními rakouskými silám, které mířily od Znojma k Jindřichovu Hradci. Jejich předvoj vedený generálem polním strážmistrem Leopoldem hrabětem Nádasdym ráno 14. listopadu zaskočil Francouze, kteří po prudkém boji, v němž padla asi stovka vojáků, kapitulovali a 420 důstojníků a vojáků padlo do zajetí. Jindřichův Hradec se tak mohl stát základnou, v níž se 17. listopadu spojila hlavní armáda s Lobkowiczovým sborem. Tyto síly čítaly asi 36 000 mužů a velení nad nimi převzal osobně František Štěpán Lotrinský. Jeho úkolem bylo zachránit Prahu, která se již ocitla sevřena mezi saskými a francouzsko-bavorskými silami.

Mapa s pohyby vojsk v českých zemích od poloviny října do poloviny listopadu 1741.

Fridrich August hrabě Rutowski (1702–1764), saský důstojník. Jeden z řady levobočků saského kurfiřta a polského krále Augusta II. Silného. Bojoval v saské armádě ve válce o polské následnictví (1733–1735) a v letech 1737–1739 vedl saský pomocný sbor v turecké válce (1735–1739). V době první slezské války (1740–1742) velel saské armádě v Čechách, přičemž se zasloužil o dobytí Prahy v listopadu 1741. Během druhé slezské války (1744–1745) vedl saské vojsko v prohrané bitvě u Kesselsdorfu (1745) a v druhé polovině 40. let se stal uchrněním velitelem celé saské armády a polním maršálem. Na začátku sedmileté války (1756–1763) soustředil saskou armádu do opevněného tábora u Pirny, kde šest týdnů čelil pruskému obklíčení, než kapituloval a padl do pruského zajetí.

Ludwig Andreas hrabě Khevenhüller (1683–1744), rakouský důstojník. Vojenskou kariéru zahájil během války o španělské dědictví (1701–1714) a vyznamenal se už v turecké válce (1716–1718). Věhlas získal během války o polské následnictví (1733–1735) na italském bojišti a v následující turecké válce (1735–1739), přičemž dosáhl hodnosti polního maršála. Jeho tažení do Horních Rakous a do Bavorska v letech 1741–1742 pomohlo zurátnit běh válečných událostí a úspěšný byl i roku 1743, kdy definitivně srazil Bavorsko na kolena. Poslední tažení ovšem výrazně zhoršilo jeho zdravotní stav a v lednu 1744 po cestě do Vídně a dekorování Řádem zlatého rouna podlehl nemoci.

František Leopold hrabě Nádasdy (1708–1783), habsburský důstojník a státník, jeden z nejslavnějších velitelů lehkých jednotek. Do císařské armády nastoupil roku 1727, účastnil se expedice na Korsiku v letech 1731–1732 a opakovaně se vyznamenal během války o polské následnictví (1733–1735). Během válek o rakouské dědictví (1740–1748) proslul při vedení „malé války“, například roku 1741 dobytím Jindřichova Hradce, 1742 v bitvě u Chotusic či zastavením Francouzů u Kadaně, 1744 byl při přechodu Rýna a 1745 v prohraných bitvách u Hohenfriedbergu a u Žďáru. Za sedmileté války (1756–1763) se vyznamenal roku 1757 v bitvě u Kolína, dobytím Svidnice i v bitvě u Vratislavi. Po nešťastné bitvě u Leuthenu byl ale nespravedlivě označen za hlavního viníka porážky a oduolán z velení.

Josef Friderich princ Sachsen-Hildburghausen (1702–1787), habsburský důstojník. Poprvé bojoval ve válce čtverné aliance (1718–1720). Mimořádně se osvědčil i během války o polské následnictví (1733–1735) a turecké války (1735–1739). Za války o rakouské dědictví (1740–1748) předvedl své neúspěšné organizační schopnosti nejprve roku 1742 při soustředění a vyzbrojování nových uherských pluků, následně od roku 1744 při celkové reorganizaci Vojenské hranice a transformaci hraničářských milic na stále hraničářské pluky. Začátkem sedmileté války (1756–1763) byl jmenován velitelem říšské armády, v jejímž čele utrpěl fatální porážku spojenecké říšsko-francouzské armády v bitvě u Rossbachu (1757) od Fridricha II. Poté rezignoval na veškeré vojenské funkce.

Francouzský buben pěšího pluku, kolem roku 1740.

Rakouský kyrysnický palaš vzor 1716.

Dobytí Prahy 26. listopadu 1741

Saská armáda se 17. listopadu rozložila jižně od Kralup nad Vltavou a zahájila průzkum směrem ku Praze. Hlavní bavorsko-francouzské síly postupovaly z Českých Budějovic přes Písek a téhož dne rozbily tábor u Zbraslavi. O dva dny později se k nim připojil Karel Albrecht a druhý francouzsko-bavorský sbor se po postupu přes Beroun rozložil u Hořelic. Část francouzsko-bavorských sil měla bránit spojení s Lincem a zaujala obrannou linii na toku Lužnice. Když ale zjistili, že čelí spojeným habsburským silám, rozhodli se obrannou linii vyklidit a stáhnout se po levém břehu Vltavy k hlavním silám u Prahy. Otevřeli tím tereziánské armádě cestu k české metropoli po pravém břehu řeky.

V Praze se zatím její velitel a zemský velící generál polní zbrojmistr Heřman Karel hrabě O'Gilvy chystal k obraně. Pražané od jara opravovali zchátralé hradby. Posádka čítala jen 2 300 vojáků, většinou čerstvě odvedených rekrutů. Počet obránců zvyšovalo 5 317 mužů měšťanské milice a studentské legie. O'Gilvy osadil 300 pěšáky Vyšehrad a zbytek vojska soustředil na Malé Straně a Hradčanech, pravý břeh Vltavy nechal hájit jen milice.

Spojenci mezitím sevřeli levobřežní Prahu, ale ani jejich situace nebyla příznivá. Vzájemně si nedůvěřovali, před sebou měli pražské hradby a za zády blížící se armádu Františka Štěpána Lotrinského. Na obléhání nebyl čas, svést polní bitvu se skoro nikomu nechtělo a na výzvu ke kapitulaci O'Gilvy neslyšel. Navíc se blížila zima a s ní problémy se zásobováním. Saský velitel hrabě Rutowski proto navrhl riskantní řešení – překvapivý noční útok.

Zteč začala 26. listopadu kolem jedné hodiny ranní. Pozornost obránců nejprve upoutal klamný útok vedený s mohutnou palbou z deseti polních děl na Říšskou (Strahovskou) bránu. V půl třetí ráno zahájil Mořic Saský s 1 000 pěšáků a 2 000 dragounů druhý útok k odvedení pozornosti na pravém břehu Vltavy. Cílem byla Nová brána, jejíž obránci pro svou nepozornost zaznamenali nepřítel až v okamžiku, kdy první granátníci podplukovníka Cheverta stanuli na hradbách. Francouzům se podařilo bránu rychle dobýt a do města upustit připravené dragouny, které zastavili až vojáci na barikádě ve Staroměstské mostecké věži.

Hlavní útok o síle téměř 5 000 mužů a 20 děl směřoval na Hradčany k Písecké (Karlouvě) bráně a začal kolem třetí hodiny. Obránci se zde nenechali zaskočit a útok probíhal v plné palbě. Přesto se nakonec přesile útočníků kolem páté hodiny ranní podařilo bránu zprůchodnit. Poslední útok z Bubně přes Vltavu s využitím pontonových mostů na Štvanici a odtud k Novoměstským mlýnům se opozdil a nenarazil už na odpor.

Polní zbrojmistr O'Gilvy řídící obranu u Písecké brány kolem páté hodiny ranní kapituloval ve snaze zabránit plnění města. Na straně obránců padl jeden důstojník, 8 vojáků a 21 Pražanů, raněných bylo asi 60 mužů a 1 894 vojáků a důstojníků bylo zajato. Vítězové ukořistili 147 děl a 13 standart a praporů za cenu jednoho generála, dvou důstojníků a 21 vojáků padlých a sedmi důstojníků a 54 vojáků raněných.

Tereziánská armáda tou dobou stála u Poříčí nad Sázavou, a Prahu jí tak spojenci dobyli přímo před nosem.

Situation der Besetzung von Prag
in der zweiten Hälfte November 1741.

Plánek zobrazující směry všech čtyř útoků na Prahu v noci na 26. listopadu 1742 se zakresleným postavením obránců.

Panoramatický pohled na noční útok na Prahu 26. listopadu 1741. Zleva doprava značeno velkými písmeny: A – útok Mořice Saského na Nové Město, B – útok pomocí pontonových mostů na Novoměstské mlýny, C – hlavní útok Sasů na Píseckou bránu, D – klamný útok na hradby u nové Strahovské brány. Zcela upravo je patrný zázrak Vyšehradu.

Heřman Mořic hrabě Saský (1696–1750), habsburský, ruský, saský a francouzský důstojník a vojenský teoretik. Další z řady levobočků saského kurfiřta a polského krále Augusta II. Silného. Vojenské dráze se věnoval odmala, byl považován za zázračné dítě a v rámci vzdělání se poprvé účastnil císařského polního tažení roku 1709 ve Flandrech a v následujícím roce ruských bojů proti Švédům. Jako voják saské armády poprvé bojoval v bitvě u Gadebusche roku 1712. Roku 1717 válčil v Uhrách proti Turkům a od roku 1720 byl ve francouzských službách. V nich pak prošel válkou o polské následnictví (1733–1735) i válkami o rakouské dědictví (1740–1748). Proslavil se dobytím Prahy (1741) a Chebu (1742) a jako maršál Francie (1743) zvítězil v bitvách u Fontenoy (1745), Rocourtu (1746) a Lauffeldu (1747) a při dobývání Maastrichtu (1748).

Dobová rytina zobrazující žebříkový útok na Prahu v noci na 26. listopadu 1742. Lehce pikantní je skutečnost, že v případě útoku na Nové Město bylo zhotoveno několik desítek žebříků a rytina shodou okolností zobrazuje správný počet pouze těch, které byly dostatečně dlouhé, aby dosáhly na vrchol hradby.

Reprodukce ilustrace údajného rozhovoru podplukovníka Cheverta s granátníkem určeným k vedení ztře přazských hradb. Chevert: „Až vylezete na hradbu, bude tam hlídka.“ „Ano, pane.“ „Vykřikne na vás: Stůj – kdo tam? Vy si toho ale nebudete všimnat a poběžíte k ní.“ „Ano, pane.“ „Vystiěl na vás a mine. A vy ji pak zabijete.“ „Ano, pane.“ Dle tradované historky pak útok na pražské hradby proběhl přesně dle Chevertovy předpovědi.

Pravděpodobně rakouský jezdecký třírohý klobouk zhruba z poloviny 18. století.

Zimní tažení v českých zemích

Po dobytí Prahy se musela hlavní tereziánská armáda stáhnout zpět do jižních Čech, neboť na obléhání metropole neměla ani vybavení, ani zásoby. Karel Albrecht se počátkem prosince prohlásil českým králem a v následujících dvou měsících mu osobně nebo zprostředkovaně složila hold většina představitelů českých stavů.

Do Prahy záhy přicestoval i francouzský maršál Belle-Isle, ale na pozici vrchního velitele francouzsko-bavorských sil jej 19. prosince vystřídal služebně starší maršál Françoise-Marie hrabě Broglie. Francouzi se pokusili obnovit spojení s Horními Rakousy a Lincem, ale došli jen k Hluboké nad Vltavou, odkud se pak stáhli do Písku. Další postup jim totiž blokovalo rakouské vojsko u Českých Budějovic.

Kuůli otevření dalšího spojení s Falcí vyslal v prosinci Broglie sbor táborového maršála (nejnižší generálská hodnost francouzské armády) Louise Charlese Le Telliera hraběte Estrées k blokování pevnosti Cheb.

V polovině prosince také opět postoupili Prusové – maršál Schwerin obsadil Horní Slezsko až po Opavu a Bruntál a 26. prosince obklíčil Olomouc, jejíž posádka následující den kapitulovala výměnou za volný odchod. Pruský král nabídl Karlu Albrechtovi, že pokud mu svěří spojenecké vojsko, ohrozí s ním Vídeň, čímž zastaví rakouského maršála Khevenhüllera. Ten totiž zahájil tažení do Horních Rakous a začal ohrožovat Bavorsko, což zkomplikovalo postavení spojenců Čechách. Fridrich II. zároveň od Bavora za 400 000 tolarů koupil Kladešské hrabství a 11. ledna před ním kapitulovalo Kladsko, jehož posádka se stáhla do pevnostní citadely, kde se bránila až do 25. dubna.

Karel Albrecht byl 24. ledna 1742 zvolen římským králem, zatímco maršál Khevenhüller téhož dne dobyl Lince. Císařská korunnouce proběhla ve Frankfurtu nad Mohanem 12. února a v ten samý den Khevenhüllerova armáda vstoupila do Mnichova, zatímco Fridrich II. se Sasy a Francouzi obsadil Jihlavu. Krátce poté jej ale Francouzi opustili. Další tažení na Vídeň nešlo dle pruských představ, neboť vojsko trpělo špatným zásobováním. Koncem února sice pruský předvoj generálmajora Karla Fridricha Posadowského vystrašil Vídeňáky úpadem do Dolních Rakous, ale další postup byl s Brnem v zádech nemyslitelný.

U Vidně se začaly shromažďovat nové uherské pluky a další nepravidelné jednotky vedly přes uhersko-moravskou hranici „malou válku“, k níž se přidávali i Moravané. Zhruba v polovině března sice spojenci sevřeli blokádní kruh kolem Brna, ale bez těžkých děl víc nezmohli. Velitel pevnosti polní maršál Christoph Seherr svobodný pán Thoss navíc proti nepřítelům podnikal četné úpady.

V té době také došlo k zásadnímu obratu na mezinárodním poli, neboť Velká Británie a Nizozemí se rozhodly vojensky vystoupit proti Francii, což vedlo kardinála Fleuryho k rozhodnutí postupně využívat francouzské síly z Čech. Počátkem dubna maršál Broglie požádal Fridricha o naurácení saské armády a 7. dubna tím skončila blokáda Brna. Prusové i Sasové se dali na ústup.

Jediným dalším úspěchem spojen-
ců se stala 19. dubna kapitulace
Chebu před Mořicem Saským.

*Detail hlavice pruského dragounského
palaše vzor 1734/47.*

Mapka s pohyby vojsk v českých zemích
od ledna do konce března 1742.

Jan Jiří rytíř Saský (1704–1774), saský důstojník a státník. Tento levoboček saského kurfiřta a polského krále Augusta Silného ustoupil do Řádu maltézských rytířů, kde zahájil svoji vojenskou kariéru. Roku 1729 jej otec povolal zpět z Malty a Jan Jiří prošel císařskou expedicí na Korsiku roku 1732, boji válek o polské následnictví (1733–1735) a se saským pomocným sborem i tureckou válkou (1735–1739). Za první slezské války (1740–1742) velel saské armádě během zimního tažení Fridricha II., neboť jeho nadřazený nevládní bratr hrabě Rutowski nemohl Fridricha ani vystát. Během druhé slezské války (1744–1745) bojoval v saské armádě již na straně Marie Terezie. Po vypuknutí sedmileté války (1756–1763) padl s celou saskou armádou do pruského zajetí poblíž Pirny.

Louis Charles Le Tellier hrabě d'Estrées (1695–1771), francouzský důstojník a státník. Pařížský rodák sloužil v armádě od mládí a prošel válkou o polské následnictví (1733–1735). Během tažení do Čech byl pověřen blokadou Chebu, kterou prováděl až do příchodu oblehacího sboru. Již roku 1742 byl povýšen na generálporučíka, později se vyznamenal v bitvě u Fontenoy (1745) a prosadil hlavně během sedmileté války, kdy již jako maršál Francie porazil v bitvě u Hastenbecku (1757) hannoverskou armádu a vyřadil dočasně Hannovera z války. Následně se ale musel vzdát velení a dalších bojů se až do roku 1762 neúčastnil.

Karl Friedrich hrabě Posadowsky z Postelwitz (1695–1747), pruský důstojník ze slezského šlechtického rodu. Ačkoliv pocházel ze Slezska, nastoupil roku 1714 do pruské armády a bojoval ve velké severní válce (1700–1721). Roku 1740 jako plukovník vedl jednání, která vyústila 3. ledna k vyhlášení neutrality Vratislavi. Bojoval v bitvě u Molvic a krátce poté byl povýšen na generálmajora. Jeho předvoj na jaře 1742 prakticky dosáhl předměstí Vídně, tou dobou byl ale již postaven do čela jezdecké akademie v Lehnici. Bojoval i ve druhé slezské válce (1744–1745) a vyznamenal se jak v bitvě u Hohenfriedbergu, tak u Ždaru (1745).

Reprodukcce obrazu přípravy Brna na obléhání roku 1742. Za poušimnutí stojí detaily opevnění spojujícího město se Špilberkem, měšťané pracující na polním opevnění před příkopem, použití záseků (poražených stromů položených přes sebe a větvemi proti nepříteli – dobovou obdobou drátěných překážek) či poboření předměstí, kde se mohl zachytit nepřítel.

Wikimedia Commons

Holdování Karlu Albrechtovi. Na počátku prosince 1741 se bavorský kurfiřt Karel Albrecht nechal provolat českým králem (nemohl být korunován, neboť české korunovační klenoty byly tou dobou uloženy ve Vídni). Ve třech termínech – 19. prosince, 8. ledna a 8. února – novému králi přišli složit hold zástupci téměř všech českých stavů.

Čarta se obrací - osvobození Moravy

V čele hlavní tereziánské armády vystřídal na přelomu roku generalissima Františka Štěpána jeho mladší bratr polní maršál Karel Alexandr vévoda Lotrinský, jemuž měl asistovat zkušený voják a diplomat Josef Lothar hrabě Königsegg. Pod jejich velením se koncem března 1742 dala armáda na pochod ke Znojmu a u Českých Budějovic zanechala jen necelých 9 000 mužů maršála Lobkowicze. Hlavní síly postupovaly zvolna a vysílení spojenci před nimi ustupovali k Čáslavi. Fridrich II. si přitom neopomenul krýt vlastní armádu saskými jednotkami.

Do pronásledování nepřítele se zapojily hlavně lehké jednotky a lokální selské milice, které spojence obtěžovaly „malou válkou“ již předtím. Generál polní strážmistr Vilém Mořic svobodný pán Roth, který během blokády Brna velel posádce Špilberku, například 10. dubna napadl Prusy Dětřicha prince Anhaltsko-Desauského u Slavkova a v následujících dnech je znepokojoval na ústupu k Olomouci. K rakouským silám se od Uherského Hradiště připojily též nové lehké jednotky z Uher, kterým veleli zkušení harcovníci „malé války“ – generálové Ghillány a Baranyay. Již od února vedl s Prusy svoji „malou válku“ na Valašsku také podplukovník František Vilém hrabě Sedlnický z Choltic, který během několika týdnů shromáždil dobrovolnický sbor asi 4 000 mužů. I oni se zapojili do všeobecného honu na okupanty, kteří dosud vyjídali zemi, 14. dubna prošli boji u obce Kokory na Přerovsku a o několik dní později u Fulneku. Z těchto jednotek sestavil následně Karel Lotrinský sbor, který suvil polnímu podmaršálu Festeticovi, jenž s ním měl vyčistit moravsko-slezské pomězi, což se mu do konce dubna podařilo. V noci z 29. na 30. dubna uzali Sedlnického Valaši šturmem Bruntál a Prusové zaujali pozici na linii Krnov – Opava.

Od tereziánské hlavní armády bylo k pronásledování spojenců vysláno zhruba 1 500 mužů, kteří dostihli saský zadní voj u obce Ústup a 15. dubna v noci jej napadli. Výsledkem bylo téměř 400 pobitých, raněných či zajatých nepřátel a ukořistění čtyř praporů, čtyř plukovních děl a plukovní pokladny. Pro saskou armádu byl ústup z Moravy příslovečnou poslední kapkou. Již předtím totiž trpěla špatným zásobováním, neboť Fridrich II. ve všem protežoval vlastní armádu na úkor Sasů. Koncem dubna se proto dalšího nasazení neschopné vojsko stáhlo do okolí Litoměřic, kde se vzpamatovávalo ze zimního tažení.

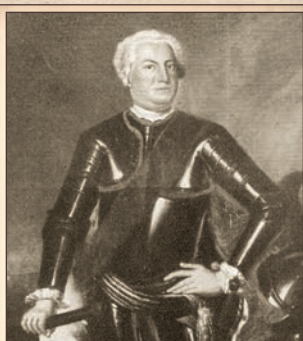
Karel Lotrinský svůj postup Moravou zahájil ve Znojmě 12. dubna a již následující den ustoupil do Brna. Do Vyškova, který zajistily lehké jednotky již 11. dubna, ukročila hlavní armáda 16. dubna a 23. dubna dorazila do Olomouce, kterou předtím Prusové bez boje vyklidili. Místo dalšího postupu na Vysoké Mýto a Hradec Králové, kterým by odřízl Prusy v Čechách od spojení se Slezskem, ale musel Karel Lotrinský zpět k Brnu a odtud na Žďár nad Sázavou, neboť jej zneklidňovaly zprávy od Lobkowicze z jižních Čech o aktivitě Broglieho Francouzů. Druhým důvodem k tomuto postupu byla naprostá vyčerpanost země a nutnost zásobovat armádu z týlu, což bylo snazší po trase přes Znojmo na Jihlavu.

Pruská husarská
pistole vzor 1742.

Mapka s pohyby vojsk v českých zemích od začátku dubna do 10. května 1742.

Dětrich princ Anhaltsko-Desauský (1702–1769), pruský důstojník a regent Anhaltsko-Desauského knížectví. Třetí syn „starého Dessauera“ byl vojákem od svých 14 let. První válečné tažení prodělal v letech 1734–1735 na Rýně během války o polské následnictví. Jako generálmajor se vyznamenal roku 1741 v bitvě u Moluic i při dobývání Biehu a Nisy. V následujícím roce dostal velení nad samostatným sborem, který měl po ústupu z Moravy bránit Slezsko. Za druhé slezské války se proslavil v bitvě u Hohenfriedbergu (1745) a byl povýšen na generála pěchoty. O dva roky později se stal polním maršálem, ale roku 1751 armádu opustil a sedmileté války (1756–1763) se již neúčastnil.

Mapa Moravy vytištěná v roce 1742 v Paříži pro potřeby sledování probíhající války v markrabství. Jedná se o mapu odvozenou ze starší Müllerovy mapy. V rozích jsou zobrazeny půdorysy nejvýznamnějších pevnostních měst – Brna, Olomouce, Jihlavy a Nového Města na Moravě.

Viněta s moravskou orlicí z dobového tisku.

Vilém Mořic svobodný pán Roth (?–1747), habsburský důstojník. Do armády vstoupil roku 1721 a opakovaně se vyznamenal během turecké války (1735–1739). Na jaře roku 1741 bojoval ve Slezsku, za což byl povýšen na generála polního strážmistra. V zimě 1741–1742 sekundoval brněnskému veliteli polnímu podmaršálu Seherr-Thossovi jako velitel Špilberku. Po ústupu spojenců pronásledoval Prusy Dětricha prince Anhaltsko-Desauského stahující se k Olomouci a svedl s nimi řadu menších bojů. V říjnu 1745 byl povýšen na polního podmaršála a převelen do Itálie. V bitvě u Rottfrenu (1746) byl raněn a o rok později během tažení do Provence podlehl nemoci.

Erb hraběcího rodu Sedlnických z Choltic, který držel statky na pomezí Moravy a Slezska. Během války o rakouské dědictví (1740–1748) se zvláště vyznamenal František Vilém hrabě Sedlnický z Choltic, který postavil z místních obyvatel dobrovolnický sbor, s nímž vedl „malou válku“ proti Prusům. Počet jeho vojáků dosáhl zhruba 4 000 a významnou měrou se zasloužil o osvobození severní Moravy.

Veduta s pohledem na Brno v době válek o rakouské dědictví.

Veduta s pohledem na Olomouc v době válek o rakouské dědictví.

Bitva u Chotusic 17. května 1742 a ukončení první slezské války

Počátkem května dostal Karel Lotrinský instrukce zaměřit válečné úsilí primárně na vyřazení Prusů. Habsburský velitel tedy vedl na pokyn Marie Terezie svoji hlavní armádu do přímého střetu s Prusy, kteří stáli nedaleko Čáslavi. Fridrich II. se domníval, že Rakušané táhnou na Prahu a hodlal jim v tom zabránit. S bojem tedy počítaly obě strany. Iniciativu měl Karel Lotrinský, který nechal své vojáky přes noc z 16. na 17. května pochodovat, aby se dostali do výchozích pozic pro útok. Ten začal ráno kolem osmé hodiny.

Rakušané měli k dispozici asi 28 000 mužů, z nichž ale 5 500 tvořily lehké jednotky, které do boje zasáhly minimálně. Pruský král velel podobnému počtu mužů, 18 400 pěchoty, 8 600 jezdecka a 1 000 husarů, měl však dvojnásobnou převahu v dělostřelctvu. Rakušané postupovali ve dvou liniích, pěchota tvořila střed sestavy, jezdecko křídla. Prusové odpovíděli na rakouský postup dělostřelbou a úderem svého jezdecka na rakouskou kavalerii. Vlevo první linie rakouských jezdců nápor nevydržela a zlomila se, Prusové poté udeřili na pěchotu levého středu, ale byli odraženi. Pak do boje zasáhla rakouská druhá jezdecká linie a obrátila Prusy na ústup. Podobný boj jezdecka proběhl i na rakouském pravém křídle, kde byli Prusové rozprášeni. Rakouští jezdci při jejich pronásledování narazili na pruský polní tábor, který začali plnit. I rakouská pěchota úspěšně postupovala a vytlčila Prusy z Chotusic zachráněných požárem.

Pak ale nastoupily pruské zálohy a při palebném souboji získalo naurch pruské dělostřelctvo a pěchotní úy-cvik. Boj mohlo rozhodnout rakouské jezdecko úderem do boku či tglu Prusů, ale plněním tábora promeš-kalo jedinečnou příležitost. V pruské palbě rakouský střed nevydržel a kolem poledne musel Karel Lotrinský ustoupit. Ztráty byly na obou stranách děsivé, Rakušané přišli celkem o 6 332 mužů, vítězný Fridrich odepсал 4 778 mužů, ale dvojnásobně více padlých než protivník. Obě vojska prakticky ztratila bojeschopnost.

Habsburská armáda zatím byla naléhavě potřeba v jižních Čechách, takže Marie Terezie musela přistoupit k mírovým rozhovorům s Fridrichem II., který snížil své nehorázné požadavky, neboť pochopil, že se nemůže spolehnout na spojence. S výjimkou Těšínska, části Ratibořska, většiny Opauska a Krnovska a části Niska, které jsou od této doby označovány souhrnně jako České (dříve Rakouské) Slezsko, byl pruskému králi odstoupen zbytek slezských knížectví a společně s nimi také Kladské hrabství. Mírová smlouva byla sjednána 11. června ve Vratislavi a ratifikována 28. července v Berlíně.

Za tuto cenu získala habsburská monarchie závazek neutrality nejen od pruského krále, který začal 18. června stahovat své jednotky z Čech, ale 24. června jeho příkladu následoval i saský kurfiřt, jehož země byla finančně natolik zruinovaná, že z bojů vycouval bez jakýchkoli územních zisků. Sasko počátkem července stáhlo své jednotky ze severních Čech k Pirně, a Marii Terezii se tím uvolnily ruce k rozhodujícímu zápasu se zbytkem nepřátelské koalice.

Pruský kyrysnický
paláš vzor 1732.

Mapka s postavením vojsk v českých zemích před
bitvou u Chotusic.

Karel Alexandr princ Lotrinský, vévoda barský (1712–1780), habsburský důstojník a státník. Mladší bratr Františka Štěpána Lotrinského a švagr Marie Terezie získal první vojenské zkušenosti až v turecké válce (1735–1739), kde sloužil v hodnosti generála polního strážmistra a projevil více vojenského nadání než jeho sourozenec. Přestože získal pověst nepříteliš schopného vojevůdce kvůli četným porážkám v bitvách (1742 u Chotusic, 1745 u Hohenfriedbergu a u Žďáru, 1746 u Rocoux, 1757 u Prahy a u Leuthenu), často se mu přes tyto nezdary podařilo naplnit strategický cíl tažení. Je také nutno zdůraznit, že všechny bitvy prohrál s vojevůdci, kteří jsou považováni za nejlepší ve své době. Aniž by svedl bitvu, roku 1742 osvobodil Moravu a vytlačil Francouze z většiny Čech, v letech 1743 a 1744 převedl armádu přes Rýn a ohrozil Francii, 1744 a 1745 vytlačil Prusy z Čech, podruhé i navzdory tomu, že prohrál u Žďáru, a 1757 uhájil Prahu během obléhání a zvítězil v bitvě u Vratislavi. Z velení byl odvolán až během sedmileté války (1756–1763) po katastrofě u Leuthenu. Silně idealizovaný obraz z 19. století.

Karikatura zobrazující symbolicky první slezskou válku (1740–1742), tedy první konflikt mezi Fridrichem II. a Marií Terezií během válek o rakouské dědictví (1740–1748). Fridrich II. na ní jednou rukou otírá Marii Terezií slzu, zatímco druhou rukou schovává meč. Pruští sluhové předkládají panovníci sáhodlouhý seznam pruských požadavků a mezitím se za královými zády řadí další zástup uchazečů o rakouské dědictví.

Střet jezdectva v bitvě u Chotusic na dobové mědirytině.

Wilhelm Dietrich baron von Buddenbrock (1672–1757), pruský důstojník původem ze staré východopruské šlechty. Vojákem byl od 18 let, poprvé bojoval ve válce o falcké dědictví (1688–1697), poté ve válce o španělské dědictví (1701–1714). Patřil k oblíbencům krále Fridricha Viléma I. a členům jeho „tabákového kolegia“. V bitvě u Chotusic velel pruskému jezdectvu na pravém křídle a zaznamenal s ním na počátku bitvy značné úspěchy. Během druhé slezské války dosáhl roku 1745 hodnosti polního maršála a později zemřel jako guvernér Vratislavi.

Nákres bitvy u Chotusic v rukopisném deníku jednoho pruského důstojníka, který se tažení i bitvy účastnil. Za pozornost stojí skutečnost, že mapka je orientována k jihu, tedy opačně, než je zvykem. Město v pravém horním rohu je Čáslav.

Proti Francouzům - bitva u Zahájí

25. května 1742

Poté co u dubnu Mořic Saský dobyl Cheb, mohl se svým sborem vytáhnout proti Khevenhüllerovi v Bavorsku. Rakouský maršál přešel do defenzivy jižně od Dunaje, neboť v březnu poslal část svých sil zpět do Čech či Rakouska, zatímco se proti němu naopak soustředila většina bavorských sil. Broglie měl v jižních Čechách v dubnu asi 10 000 mužů mezi Strakonícemi a Pískem a předsunutě oddíly v opevněních ve Vimperku a v Hluboké nad Vltavou.

Maršál Lobkowitz se rozhodl Francouze z Hluboké vyhnat a 17. května zahájil její obléhání. Po zprávách o pruském vítězství u Chotusic se francouzští velitelé shodli na nutnosti vyprostit Hlubokou a vytáhli proti Lobkoviczovu vojsku stojícímu u Zahájí. Shromáždili k tomu 22 praporů pěchoty, ale jen dva oslabené pluky husarů. V noci z 24. na 25. května však Francouze přepadli uherští husaři na předměstí Vodňan a šarvátky trvaly až do rána. K Zahájí proto Francouze dorazili až odpoledne a kolem čtvrté hodiny zaútočili na Lobkovicze blokujícího cestu na České Budějovice.

Rakouské síly čelily přesile a bránily se útokům, dokud nenastala tma. Následně Lobkowitz ustoupil k Českým Budějovicím, které byly klíčovým bodem celé oblasti. Broglie vyprostil z obležení Hlubokou nad Vltavou a mohl se prohlásit vítězem. Zatímco Lobkovicze stál stíet u Zahájí 216 mužů (101 padlých a 115 raněných), Francouzi odepsali 548 vojáků (208 padlých a 340 raněných).

Broglie ale stále disponoval celkem asi 20 000 muži, proto chtěl Lobkowitz raději ustoupit dál na Jindřichův Hradec. Karel Lotrinský mu to však zakázal, neboť do jižních Čech již mířila jeho hlavní armáda. Ta 3. června stála u Soběslavi a chystala se přebročit Vltavu.

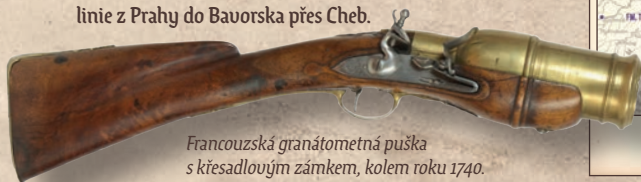
U Týna nad Vltavou střežil most přes řeku francouzský generálporučík Louise Henry markýz d'Aubigné s 2 000 pěšáků a 1 000 jezdců. Když se 5. června na dohled objevili Rakušané, Francouzi začali vyklízet Týn a stahovat se přes most. Tereziánské jednotky byly ale rychlejší. Zatímco z vrchů za Týnem pálilo rakouské dělostřelectvo do francouzského tábora, po svazích se do města urhli chorvatští hraničáři a granatníci. Husarskému podplukovníku Dessewffymu se podařilo najít severně od města brod a přímým útokem na francouzský tábor vyvolat zmatek. Když jej pak podpořilo další jezdecktvo, Francouzi se dali na útěk. Na bojišti zůstalo množství mrtvých a raněných, 230 Francouzů padlo do zajetí.

Maršál Broglie se o boji u Týna dozvěděl obratem a ihned se dal na rychlý ústup k Vodňanům a Písku, kde mohl zaujmout obranu na linii Otavy. Tu ale Karel Lotrinský obešel a Broglie musel ustoupit dále na Příbram a Beroun. V Písku zanechal posádku 500 mužů, která ale 8. června po krátkém boji s husary a Chorvaty kapitulovala.

Francouzi byli během ústupu k Praze pronásledováni uherскими husary, chorvatskými hraničáři i českými sedláky a milicemi a ztratili dalších více než 2 000 mužů. Hlavně pro ně ale ústup znamenal vyklízení celých jižních Čech a s ohledem na ohrožení spojení s Plzní také přeložení hlavní komunikační linie z Prahy do Bavorska přes Cheb.

Plánek ukazující pohyby armád od bitvy u Chotusic do konce května 1742.

Francouzská granátometná puška s křesadlovým zámkem, kolem roku 1740.

Francois-Marie vévoda de Broglie (1671-1745), francouzský důstojník, diplomat a státník. V armádě sloužil od roku 1689 a účastnil se velkého množství francouzských válek a tažení v Německu, Flandrech i Itálii. Působil také jako velvyslanec v Londýně. Maršálem Francie byl jmenován během války o polské následnictví (1733-1735), kdy velel v Itálii. Od prosince 1741 byl velitelem francouzské armády v Čechách a za vítězství v bitvě u Zahájí je Ludvík XV. povýšil na vévodu. Koncem roku 1742 po úniku z Čech převzal velení francouzské armády v Německu, ale žádné úspěchy nezaznamenal. Poté se roku 1743 vrátil do Francie a o dva roky později zemřel.

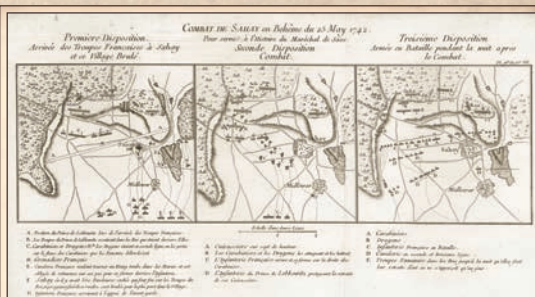
Reprodukcce dobové kresby francouzského vojáka na pochodu.

Francouzští vojáci poloviny 18. století během polního tažení. Oděni jsou již v uniformách vzoru 1757, který se ale od předchozího, užívaného během války o rakouské dědictví, lišil jen v detailech, jakými byla například absence nárameníku či odlišný tvar patek kapes.

Reprodukcce fotografie maršálské hole vévody de Broglie.

Dobový francouzský plánec zobrazující tři fáze bitvy u Zahájí. Na prvním se tereziánská armáda brání v linii se středem v obci Zahájí. Poté co ves začala hořet, ustoupili Lobkowiczovi muži k lesu kryti protiútokem vlastních kyrysníků. Na posledním obrázku jsou pozice, na nichž vojska setrvala do tmy. V noci se rakouské síly odpoutaly a přenechaly bojiště Francouzům.

Plánec zachycující bitvu u Týna nad Vltavou a veduta s pohledem na městečko.

Hrot k praporu pěšího pluku polního podmaršála, později polního maršála Maximiliana Ulyssese hraběte Browneho (1705-1757). Tento pluk bojoval již v předchozích letech ve Slezsku, v bitvě u Molvic, jeden prapor a granátníci hájili Otmuchov a později pevnost Běh. Dva prapory pluku bojovaly u Lobkowiczově sboru u Zahájí a později se účastnily obléhání Prahy.

Ze sbírek Oblastního muzea a galerie v Mostě

Uzhůru ku Praze – začátek obléhání

Karel Lotrinský zanechal v jižních Čechách Lobkowicze, před nímž až 27. července kapitulovala Hluboká. Sám 16. června obsadil Plzeň, kde se vzdalo 700 Francouzů a 25. června dorazil s hlavní armádou k Praze. Večer 27. června přijel František Štěpán Lotrinský, aby převzal vrchní velení. Francouzští maršálové se sice v Praze cítili bezpeční před útokem, ale jinak bylo postavení Francouzů v Čechách tristní. Přišli o spojení a čelili silnějšímu nepříteli, takže jim nezbývalo než se pokusit o uzavření míru.

Ke konferenci se 2. července v záměčku Komořany sešli maršálové Belle-Isle a Königsegg. Francouzi navrhovali vydání Prahy výměnou za volný odchod, zástupce Marie Terezie ale dle instrukcí trval na tom, že francouzské vojsko v Praze musí být zajato. Jednání tak skončilo neúspěšně.

Tereziánská armáda se zaměřila na levobřežní Prahu, Staré a Nové Město hlídaly jen lehké jednotky. S obléhacími pracemi bylo třeba vyčkat na příjezd těžkých obléhacích děl a vojenských inženýrů, na další posily naverbované na osvobozených územích a na Festeticsův sbor, který po uzavření míru s Pruskem pochodoval ze severní Moravy. Příprava na obléhání se tak rozběhla až v druhé polovině měsíce, kdy vojsko zesílilo na téměř 44 000 mužů. Hlavní tábor byl přemístěn na Bílou horu a velitelem obléhacích prací byli jmenováni generál polní strážmistr Ferdinand Filip hrabě Harsch a podplukovník Bone. Na pravém břehu Vltavy převzal velení generál jezdeckva Karel hrabě Batthyány.

Francouzi zatím intenzivně opravovali a vylepšovali pražská opevnění. Jejich polní armáda rozbila tábor v zákrutu Vltavy v prostoru Bubenče a Holešovic, který uzavřela polním opevněním. Jezdecktvo bylo roztažené až do Dejuvic a na Pohořelec. V noci z 28. na 29. července vypravil Broglie spížovací výpravu přes Vltavu po pontonovém mostu do Troje. Celé francouzské jezdecktvo podpojené 2 600 pěšáky s 12 polními děly utrhlo do Kobylis, ale Batthyány o celé akci věděl předem a ještě během dopoledne zahnal Francouze zpět za řeku.

Před klasickým obléháním bylo třeba zatlačit Francouze do Prahy. Rakušané 6. srpna zaútočili proti francouzským předsunutým postavením a během následujících dnů vybudovali v Troji, Libni, na Vítkově a na Bílé hoře sedm baterií, které 15. srpna zahájily mohutnou palbu, která donutila Francouze se stáhnout za hradby. O dva dny později položilo tereziánské vojsko první paralelu – základní obléhací zákop – poblíž nové Strahovské brány.

Broglie 19. srpna vyslal své jednotky k velkému výpadu, který obléhatele připravil o 500 vojáků, zatímco Francouze o necelou polovinu. Další výpad o tři dny později ale nebyl úspěšný, přestože obléhatelé přišli o 910 mužů, zatímco obléhání jen o 837. Do konce srpna však Rakušané umlčeli většinu pevnostních děl na přístupovém směru.

Poslední srpnový den se opět sešli maršálové Belle-Isle a Königsegg k jednání, ale znovu bezvýsledně, neboť Belle-Isle již věděl, že se blíží francouzská vyprošťovací armáda. Začátkem září rozhodl František Štěpán obrátit síly proti ní. Poslední výstřel z obléhacích děl zazněl 12. září 1742.

Veduta z plánu obléhání
Prahy v létě 1742 s pohledem
na město z tábora obléhatelů.
Mapová sbírka
Přírodovědecké fakulty
Univerzity Karlovy

Josef Lothar Dominik hrabě Königsegg-Rothenfels (1673–1751), habsburský důstojník, diplomat a státník. Od roku 1691 bojoval v Uhrách ve „velké“ turecké válce (1683–1699) a po válce o španělské dědictví (1701–1714) působil v diplomacii a státní správě. Za války o polské následnictví (1733–1735) byl již polním maršálem a převzal vrchní velení v Itálii. Po smrti prince Euzena Savojského se stal na čas prezidentem dvorské válečné rady a znovu velel v turecké válce (1735–1739). Od roku 1741 byl hlavním vojenským poradcem Františka Štěpána Lotrinského i jeho bratra Karla Alexandra. Roku 1744 převzal velení habsburských sil v Rakouském Nizozemí a vedl je následující rok v prohrané bitvě u Fontenoy, kde byl raněn. Poté se již k polní armádě neurátil.

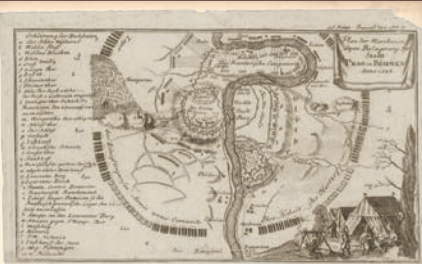

Komořanský zámek, místo konání mírové konference 2. července 1742. Na kresbě českého malíře Františka Chalupy je zachycena jeho novogotická podoba z konce 19. století. Jednání se vedle maršálu Königsegga a Belle-Isleho zúčastnila řada dalších osobností. Habsburského vojevůdce doprovázel jeho syn, polní podmaršál Christian Moritz, dále generál polní strážmistr Franz Philip svobodný pán Philibert a také oba mladší princové z rodu knížat Esterházy z Galanty, generál polní strážmistr Pavel II. Antonín a Mikuláš I. Josef. Bavory reprezentoval vojenský velitel Prahy, nevlastní bratr bavorského kurfiřta Emmanuel-François-Joseph de Bavière. Francouzského maršála doprovázel pro změnu jeho mladší bratr generálporučík Louis Charles Armand Fouquet rytíř de Belle-Isle a brigádjér Ernest-Louise hrabě Mortaigne a Maurice rytíř de Courten (později úspěšní vojevůdci).

Ze sbírek Českého hydrometeorologického ústavu

Provizorní francouzská koňská játka byla zřízena koncem července 1742 v Praze poblíž stavovské jízďárny na Rejdišti, tedy zhruba v prostoru současného Rudolfinu. V letním horku ušudypitoměný zápach, vrstva zaschlé krve a množství červů utkvěly Pražanům v paměti.

Dobový plánek obléhání Prahy v létě 1742. Zákres obléhacích zákopů (paralel a sap) je sice značně schematický a nepřesný, ale na rozdíl od většiny podobných tisků zachycuje také francouzský polní tábor v záhybu Vltavy a habsburské baterie.

Mapová sbírka Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy

Vyobrazení postupu obléhacích prací, rozmístění obléhacích baterií a směru vedení palby na soudobém francouzském plánu.

Mapová sbírka Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy

Zobrazení polního tábora francouzské dragounské eskadrony ze soudobé vojenské příručky. Za pozornost stojí množství píce potřebné ke krmení koní, což se stalo pro francouzské jezdectvo hlavním problémem.

Hrot k praporu pěšího pluku generála polního strážmistra, později polního maršála Kajetána Františka hraběte Kolowrata-Krakovského (1689–1769). Tento pluk byl roku 1741 součástí Neippergovy armády a v bitvě u Molvic se vyznamenal za cenu vysokých ztrát. Roku 1742 patřil k silám Františka Štěpána Lotrinského, které v létě obléhaly Prahu.

Ze sbírek Oblastního muzea a galerie v Mostě

Tažení maršála de Maillebois do Čech

Po krachu mírových jednání hledali Francouzi jinou cestu, jak zachránit své síly v Čechách. Vyslali proto z Vestfálska čtyřicetitisícovou armádu pod velením maršála Jeana-Baptista Desmarests markýze Maillebois do Bavorska. Nedaleko česko-bavorských hranic se k němu 19. září připojil dvacetitisícový francouzsko-bavorský sbor Mořice Saského a společně měli utrhnout do Čech a vyprostit Prahu.

Rakušané vyslali již 5. září husarský předvoj do západních Čech. Tam měla také z Bavorska přitáhnout většina Khevenhüllerových sil. K blokování Prahy zůstal jen lehký sbor podmaršála Festeticse, zatímco hlavní armáda vytáhla proti nepříteli a 19. září stanula u Plzně.

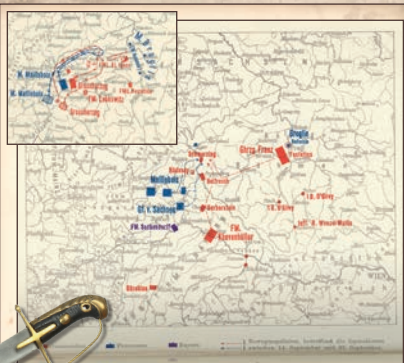
Francouzský předvoj pod Mořicem Saským zamířil na Rozvadov, kde narazil na silné polní opevnění. Doblý proto slabší, severněji položené opevnění u Broumova (u Zadního Chodova) a otevřel 24. září Mailleboisovi cestu na Chodovou Planou. Tam se ale již pohybovaly i rakouské jednotky čítající o tři dny později po spojení sil Františka Štěpána s Khevenhüllerovým sborem 84 000 mužů. Maillebois proti nim disponoval jen 62 000 vojáků a do přímého střetu se mu nechťelo. Pověřil proto Mořice Saského, aby se pokusil Rakušany obejít. František Štěpán vyslal proti pochodujícím Francouzům zkušného mistra „malé války“ plukovníka Johanna Daniela Menzela, který jim 28. září v lese u Kynčvartu připravil předpad podpořený mohutným bubnováním tamborů. Zaskočení nepřátelé měli dojem, že čelí celé tereziánské armádě, a dali se na rychlý ústup. Přišli při tom o 300 padlých a raněných a 27 zajatých, zatímco Menzel zaznamenal osm padlých a 11 raněných.

Pokus o obejití Rakušanů tím skončil a armády proti sobě ležely v patové situaci ještě týden, než se 7. října Francouzi stáhli zpět do Bavorska. Do Čech se vrátili severnější cestou zajištěnou pevností Cheb. Ocitli se však v údolí Ohře, kterou bylo nutno k postupu do unitrozemí bezpečně přejít. Aby tomu František Štěpán zabránil, uedl tereziánskou armádu souběžně s Mailleboisem po jižním břehu řeky.

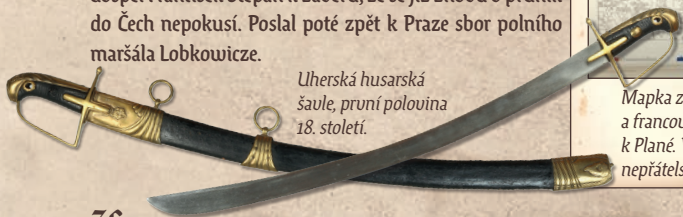
Přechod Ohře měl zajistit předvoj Mořice Saského a klíčová pro něj byla rychlost. Úspěšně obsadil Sokolov, rakouskou posádku Lokte nechal volně odejít, aby se nezdržoval, a 14. října dorazily první francouzské jednotky do Kadaně. Tam je ale zaskočili husáři tereziánského předvoje polního podmaršála Ghillányho. Většina Francouzů se stáhla do Klášterce nad Ohří, jen asi 150 se jich zabarikádovalo ve františkánském klášteře, aby kryli ústup. Husáři počkali na příchod 500 varaždinských hraničářů, kteří následně klášter dobyli. Touto malou srážkou postup Francouzů údolím Ohře skončil. Mořic Saský čekal do 20. října, zda jej Maillebois podpoří v dalším postupu k Litoměřicím, v nichž se od jara držela francouzská posádka, nebo zda se Prahy prorazí armáda maršála Broglie k Žatci. Nestalo se ale ani jedno a Maillebois zatroubil k ústupu do Chebu a 24. října dále do Bavorska.

Rakouská armáda sledovala pohyb Francouzů a 27. října dospěl František Štěpán k závěru, že se již znovu o průnik do Čech nepokusí. Poslal poté zpět k Praze sbor polního maršála Lobkowitzce.

Uherská husarská
šavle, první polovina
18. století.

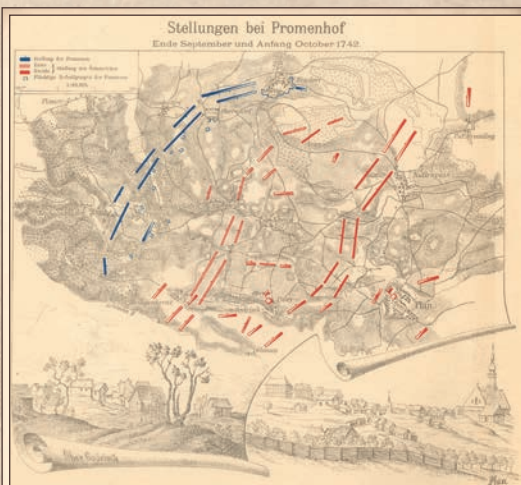
Mapka zobrazuje tažení tereziánské a francouzské armády do západních Čech k Plané. Ve výřezu pokračování tažení obou nepřátelských armád k Chebu a údolím Ohře.

Jean-Baptiste François Desmarests, markýz de Maillebois (1682–1762), francouzský šlechtic, důstojník, diplomat a úředník. Pocházel z vlivné šlechtické rodiny a do armády nastoupil v šestnácti letech k slavným královským mušketýrům. Vyznamenal se během války o španělské dědictví (1701–1714) i války o polské následnictví (1733–1735). Maršálem Francie byl jmenován roku 1741 za pacifikaci poustání na Korsice. Během válek o rakouské dědictví (1740–1748) se mu již tolik nevedlo ani v říši, ani v severní Itálii. Od roku 1748 do smrti působil jako guvernér v Alsaku.

Wikimedia Commons

Postavení francouzské a tereziánské armády u Plané. František Štěpán Lotrinský se zde chystal k útoku na francouzskou armádu, ale nepřátelský opevněný tábor byl sledán příslušným postavením pro čelní útok. Ani Mailleboise si ale netroufl zaútočit proti rakouským pozicím, a tak se po týdnu ostřelování a drobných šarvátek obrátil k ústupu do Bavorska. Dole upravo veduta s pohledem na Planou, vlevo pohled na Horní Jadrůž.

Johann Daniel Menzel (1698–1744), dobrodruh, voják, důstojník a diplomat. Pocházel z rodiny saského vojenského felčara a roku 1719 se dal k armádě. Dosáhl postupu v saské, polské i ruské armádě, vyženil polský šlechtický titul, vyznamenal se ve válce o polské následnictví (1733–1735) i v turecké válce (1735–1739) a byl vyslán jako ruský diplomat k perskému šáhu. Po diplomatickém neúspěchu ale z ruských služeb odešel a roku 1740 začal v Rakousku znovu od píky, když získal patent k postavení husarského dobrovolnického sboru. V jeho čele se projevil jako mistr „malé války“. Dosáhl hodnosti plukovníka a povýšení mezi svobodné pány. Generálem polním strážmistrem se nestal pravděpodobně jen kvůli tomu, že koncem června 1744 na Rýně padl.

Vyobrazení kadaňského františkánského kláštera dle starší ocelorytiny. Právě o tento komplex svedli boj Francouzi pluku de La Couronne s varaždinskými hraničáři.

Erb lipovských svobodných pánů rodu Ghillányi z Lázy a Brnice zobrazuje na modrém poli zlatého dvouocasého nekorunovaného lva ve skoku na trávníku, v pravici držího šavli a v levici uherskou královskou korunu. O polním podmaršálu Johannu svobodném pánu Ghillánym (1687–1752) toho není mnoho známo. Lze ale předpokládat, že i on měl za sebou pestrou vojenskou kariéru. Jistě víme, že generálem polním strážmistrem se stal roku 1735, polním podmaršálem v září 1741 a nakonec generálem jezdeckého pluku de La Couronne s varaždinskými hraničáři.

Prolomení blokády Prahy

Po odchodu hlavní tereziánské armády od Prahy zůstal k blokování Francouzů v české metropoli jen slabý sbor polního podmaršála Festeticsa. Ten si byl vědom, že jeho možnosti jsou proti silnějšímu nepříteli omezené, nicméně dělal, co mohl. V první řadě se snažil zajistit, aby Francouzi neměli při svých výpadech co rekvírovat.

Brogliho armáda na sebe nenechala dlouho čekat a již 15. září dorazilo před Strahovskou bránu asi 2 000 Francouzů, kteří zničili zbytky obléhacích prací. Další výpady, kryjící kurýry s poštou, následovaly 19. září, přičemž Francouzi za cenu asi 100 padlých a raněných dobyli břevnovský klášter. Hned v noci na 20. září provedli výpad na Ladronku a další do Libně, který dokonce prošel blokádními jednotkami a dopoledne překvapivým útokem dobyl Mělník. Následující útok směřoval Broglie 22. září proti pontonovému mostu v Roztokách u Prahy, ten ale skončil neúspěchem, neboť Rakušané most užasáhli. Akce Francouze stála 150 padlých a raněných. Podobně neslavně dopadly výpady v dalších dnech.

Na konci září končil služební závazek uherským a chorvatským milicím, které chtěly domů. První odešli Chorvatů a 26. září je následovalo dalších 1 500 hraničářů, což významně oslabilo rakouský blokádní sbor. Téhož dne Francouzi velkým výpadem dobyli Zbraslav i tamní pontonový most. Festetics pak stáhl všechny své síly na levém břehu Vltavy k Berounu, odkud vedl proti nepříteli „malou válku“ a aktivně mu bránil ve spížování. Na pravém břehu Vltavy měl Festetics ještě méně mužů, kteří nedokázali zabránit dalšímu výpadu, při němž Francouzi ovládli Brandýs nad Labem a se zbývajícimi silami se stáhli na jihovýchod do Pyšle. Brogliho síly se pak po severním břehu Labe dostaly do Litoměřic a dokonce až do Děčína, odkud mohly nerušeně lodní cestou zásobovat Prahu.

Po prvním Mailleboisově nezdaru při tažení do Čech přišel do Prahy 25. října pokyn k výměně velitelů. Neúspěšného maršála Mailleboise měl ve velení vyprošťovací armády nahradit Broglie a jeho velení nad armádou u Čechách měl převzít Belle-Isle. Broglie následně odjel do Litoměřic, odkud se mu podařilo přejít česko-saskou hranici a dorazit do Drážďan. K vyprošťovací armádě, která u té doby stála u Dunaje, přijel až 21. listopadu.

Energický Belle-Isle po převzetí velení zásobil své vojsko, zrekvíroval koně pro obléhání oslabené jezdeckto a 5 000 mužů posílil spojením se Saskem po Labi. Koncem října ale obdržel zprávu, že vyprošťovací armáda ustupuje do Falce a k české metropoli pochoduje Lobkowiczův sbor, proto většinu svých sil stáhl zpět do Prahy. Ponechal jen 900 mužů v Litoměřicích a malou posádku v zámku v Děčíně.

Dobová rytina chorvatských hraničářů a slavonských pandurů, zcela vpravo je zobrazena chorvatská žena doprovázející svého muže na polním tažení.

Při blokádě Prahy měli Francouzi značnou výhodu, neboť disponovali většími silami a mohli při výpadech vždy útočit s lokální převahou. Ze spížních výpadů se uvalci zpravidla pronásledování uherským lehkým jezdecktvem. Krytí ústupu zobrazuje tato mědirytina z dobové příručky o pohybech a manévrování francouzského jezdeckta.

József Festetics z Tolné (1691–1757), habsburský důstojník, pocházel z uherské šlechty západního Zadunají. Studoval práva a vojenskou kariéru zahájil válkou proti Turkům roku 1716. Strávil tři roky v tureckém zajetí, vypracoval se ve válce o polské následnictví (1733–1735) a turecké válce (1735–1739). Během válek o rakouské dědictví se stal jedním z nejúspěšnějších velitelů lehkých uherských a chorvatských jednotek, dosáhl hodnosti generála jezdeckta a byl povýšen do hraběcího stavu.

Wikimedia Commons

Reprodukce snímku rekrutační tabule francouzského pěšího pluku Royal Suédois (Královských Švédů), který přišel do Čech v rámci posíl na jaře 1742, prošel boji u Hluboké, Vodňan a bitvou u Záhájí a poté se stáhl do Prahy. Vyznamenal se během říjnových výpadů a pomohl prorazit do Brandýsa nad Labem a zajistit labskou cestu.

Břevnovský zájezdní hostinec Ladronka patřil v době válek o rakouské dědictví (1740–1748) Řádu maltézských rytířů a díky své poloze u hlavní silnice sloužil při blokadě Prahy jako opěrný bod chorvatských hranicářů. O budovu se bojovalo několikrát, naposledy v noci na 20. září 1742, kdy ji Francouzi dobyli, ale byli poté chorvatským protiútokem opět vyhnáni. Následující den ji nechal polní podmaršál Festetics vypálit, aby se v ní nemohli Francouzi znovu usadit.

Foto Kristýna Ansorgová

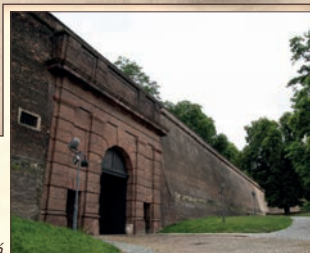
Přepad zásobovací kolony a boj ve vsi na výjezu z mědirytiny z dobové příručky o pohybech a manévrování francouzského jezdeckta.

Plechový vývěsní štít pochází z pravděpodobně první stálé vojenské pekárny na území Čech. Postavili ji francouzští vojáci po svém příchodu do Prahy v roce 1741 v dnešní Hyberské ulici během války o rakouské dědictví (1740–1748). Po odchodu Francouzů se stala budova majetkem rakouské armády a sloužila jako skladiště mouky. V roce 1764 byl sklad přestavěn na rozsáhlé vojenské pekárny a zbourán až v roce 1902. Vývěsní štít nese nápis ve francouzštině vyvedený zlatým písmem „L'art de vaincre est perdu sans l'art de subsister. L'an 1742“ (Umění vítězit je ztraceno bez umění nasýtit. Rok 1742).

Cihelná brána pražské citadely – Vyšehradu – pamatuje pobyt okupačních francouzských vojsk.

Foto Kristýna Ansorgová

Znovu ku Praze

Lobkowiczův sbor vyrazil ze Stříbra 27. října a pochodoval přes Rakovník na Nové Strašce, aby blokoval případnou ústupovou cestu Francouzů do Chebu. K Praze do Unhoště dorazil 7. listopadu a spojil se se zbytky Festeticsova sboru. Přesto měl jeho blokádní sbor pouhých 17 000 mužů, tedy méně, než kolika disponoval Belle-Isle v Praze. Bez těžkého dělostřelectva nemohl na pravidelné obléhání ani pomýšlet. Přistoupil proto k blokáde města, kterou pojal poměrně volně. Jednotkám na levém břehu Vltavy velel polní podmaršál Charles-Pierre hrabě Saint-Ignon, který své čtyři jezdecké pluky utábořil u Slaného, aby blokoval cestu na Cheb, zatímco zbytek Festeticsova sboru zůstal v Berouně, na hlavním tahu na Plzeň. Lobkowicz sám se přesunul na pravý břeh do Staré Boleslavi, kde střežil dříve Francouzi využitou cestu po severním břehu Labe do Saska.

Belle-Isle mezi 8. a 11. listopadem provedl úspěšné rekvizice proviantu v pražském okolí, aniž by přitom došlo k bojům. Stále disponoval zhruba 14 000 pěšáky a 5 000 jezdci, vedle nich bylo v pražských špitálech na 2 800 nemocných vojáků. Právě ohledy na ně mu komplikovaly plány na probítí se na západ. Původně sice počítal s tím, že Prahu uhájí až čtyři měsíce, než přijde vyprošťovací armáda, ale s přesunutím hlavních válečných sil do Bavorska a otevřením nového bojiště v Nizozemí se jeho šance na záchranu přiblížily nule.

Rakušané zatím přešli k „malé válce“, kterou znemožňovali Francouzům další spížování. Například 15. listopadu poblíž Zbraslavi došlo k přepadu, který Francouze stál tři padlé a 83 zajatých, a o několik dní později přišlo o transport 25 vozů s proviantem mířících do Prahy.

Lobkowicz pověřil polního podmaršála Františka Václava hraběte Wallise, aby vytáhl v čele sedmi pěších praporů a jednoho jezdeckého pluku se šesti děly dobýt Litoměřice. K nim dorazil 22. listopadu a neúspěšně vyzval Francouze ke kapitulaci. Následující dva dny Rakušané Litoměřice ostřelovali. Francouzi poté vyklidili předmostí na levém břehu Labe a Rakušané připravili na noc z 25. na 26. listopad útok vedený po pravém břehu. Francouzi se bránili v polním opevnění v předměstí, odkud se ráno stáhli zpět do města. Za nimi ale pronikli Chorvati, takže francouzské posádce nezbývalo než kapitulovat a 918 vojáků putovalo do zajetí. Dobytí města stálo Rakušany jen sedm padlých a tři raněné. Následně vyslal Wallis 400 mužů dobýt děčínský zámek, jehož stočlenná posádka kapitulovala 30. listopadu. Tím byla labská cesta opět plně v rukou tereziánských sil.

Lobkowicz mezitím přesunul svůj štáb do Lysé nad Labem a 24. listopadu do Vídně hlásil, že na plnou blokádu Prahy nemá dost sil, případnému průlomů Francouzů z města nedokáže zabránit, a pokud k němu dojde, je schopen je pronásledovat jen jezdecktvem. Odpovědí mu bylo nařízení, aby zabránil úniku Francouzů za každou cenu a aby Prahu blokoval co nejtěsněji. Počty vojáků sice doplnilo 1 500 mužů lokální milice nasazených na strážní službu ve Slánském kraji, ale většina vojska zůstala u Staré Boleslavi, což k blokování trasy z Prahy do Chebu nebylo nejšťastnější umístění.

Rakouská poddůstojnická liskovka, polovina 18. století.

Dobová rytina s plánkem Litoměřic, který zachycuje jak městské opevnění, tak předměstí.

Jan Jiří Kristián kníže Lobkowicz (1686–1755), habsburský důstojník a státník z české šlechtické rodiny. Vojenskou kariéru zahájil roku 1707 během války o španělské dědictví (1701–1714) a následující turecké války (1716–1718). Nejvyšší generálské hodnosti dosáhl roku 1723 a roku 1732 byl jmenován guvernérem Sicílie, kterou bránil během války o polské následnictví (1733–1735). Následně byl guvernérem v Lombardii, Parmě a Piacenze až do vypuknutí turecké války (1735–1739) a od roku 1739 velícím generálem v Turky ohroženém Sedmíhradsku. V dubnu 1741 byl jmenován polním maršálem a během boji u Čechách sekundoval bratrům Lotrinským jako velitel samostatné operujícího sboru. V letech 1743–1745 velel tereziánskému vojsku v Itálii, poté převzal velení nad jezdectvem armády v Čechách, ale po neúspěšné bitvě u Ždár byl odvolán. V letech 1746–1751 působil jako velící generál v Čechách, později jako velící generál v Uhrách.

František Václav hrabě Wallis (1696–1774), pán na Moravských Budějovicích, rakouský důstojník pocházející z irského šlechtického rodu usazeného od třicetileté války v českých zemích. Vojenskou kariéru zahájil během turecké války (1716–1718), bojoval na Sicílii ve válce čtverné aliance (1718–1720), jízdo generál v Itálii i na Rýně ve válce o polské následnictví (1733–1735) a v následné turecké válce (1735–1739). Od listopadu 1739 byl velícím generálem ve Slezsku s tradičním sídlem v Hlohově, kde jej zastihla pruská invaze. V letech 1742–1743 bojoval proti Francouzům, poté 1744–1745 opět proti Prusům. Roku 1754 byl povýšen na polního maršála, to již ale tři roky zastával funkci velícího generála v Sedmihradsku.

Tento jeho portrét je již přes 100 let prezentován jako zobrazení jeho syna polního maršála Michala Jana Ignáce hraběte Wallise (1732–1798), který se ale polním maršálem stal až roku 1789, a lze tedy konstatovat, že na obraze ukazujícím polního maršála Wallise v uniformě z 50. let 18. století zcela jistě není.

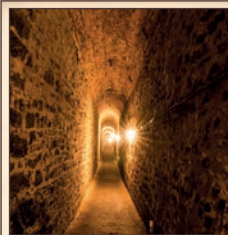

Ukázka ilustrace z výcvikové příručky rakouského vojska, v tomto případě dragounů, z roku 1739, která zobrazuje zacházení s palnou zbraní v sedle.

Leopoldova brána pražského Vyšehradu je dodnes němým svědkem pobytu francouzských vojsk, sloužila mimo jiné k úpadům za spíží do pražského okolí.

Foto Kristína Ansorgová

*Kasematy pražského
Vyšehradu dávají i dnes
návštěvníkům tušit, že služba
v bastionové pevnosti měla
i své stinné a tísnivé stránky.*

Foto se souhlasem ředitelství
NKP Vyšehrad Kristýna
Ansorgová

Reprodukce dobového vyobrazení vojenského tábora francouzské armády s vojáky oděnými v novějších uniformách vzoru 1757, které se ovšem od dřívějších téměř nelišily (zde patrné výrazné mladší nárameníky).

Útěk Francouzů z Prahy do Chebu

Maršál Belle-Isle obdržel 9. prosince z Paříže rozkaz Ludvíka XV., který mu nařizoval opustit Prahu a probít se z Čech. Nechal nenápadně připravit zásoby, neboť klíčová byla rychlost. Protože obě hlavní a používané cesty na Cheb, jak severní přes Slaný a Žatec, tak jižní přes Beroun a Plzeň, byly dobře střeženy tereziánským vojskem, rozhodl se využít vedlejších cest. Hlavní trasa ústupu vedla středem, na Jeně a Tuchlovice, severně obcházela Rakovník a pokračovala na Lubenec a Žlutice, kde začínal horský terén jižního okraje Doupovských hor a východní části Tepelské vrchoviny. Dále vedla na Toužim, severně minula Teplou a pokračovala přes Kynžvart do Chebu. Využití horších a menších cest bylo možné jen proto, že mráz dostatečně zpevnil jejich povrch.

Poslední velké spížovací výpravy do pražského okolí provedli Francouzi 13. a 14. prosince a následující den sloučili mužstvo z původních 47 praporů do pouhých 24 tak, aby měly stav 600–700 mužů. Každá jednotka dostala jídlo na šest dnů. Dne 16. prosince se shromáždilo vojsko v počtu 11 000 pěšáků, 3 000 jezdců, 30 polních děl a asi 300 vozů a po poledni vyrazil jeho předvoj na cestu. Vše mělo zpočátku vypadat jen jako další výprava za proviantem. Tábor rozbili v Jenči, kam je postupně přes noc následoval zbytek armády. V Praze i poté zůstala francouzská posádka. Velel jí podplukovník Chevert a čítala asi 2 000 vojáků schopných služby a asi 3 000 nemocných nebo pochodu neschopných.

Již 17. prosince na Francouze u Tuchlovic narazili rakouští kyrysníci. Jejich útok byl sice odražen, ale moment překvapení byl pryč. Téhož dne museli Francouzi čelit ještě třem nájezdům husarů. Lobkowitz se o úniku dozvěděl 18. prosince, vyslal ke stíhání většinu jezdeckta a nechal zablokovat cestu na Karlovy Vary. Tu ale Belle-Isle obešel na Žlutice a Toužim. Francouzský ústup sledovali uherští husaři i místní milice, které napadaly a zajímaly opozdilce. Svě udělaly také mrazy, hluboký sníh a horské cesty, takže 27. prosince roku 1742 dorazilo do Chebu asi o 1 500 Francouzů méně. Dalších zhruba 800 skončilo ve špitálech s nemocemi a omrzlinami. Belle-Isleho armáda utrpěla během 11 dnů ústupu z Prahy více než 16procentní ztráty. Zachránila ale všech 30 děl, většinu praporů a armádní pokladnu.

Velitel pražské pevnosti Chevert od 20. prosince jednal s Lobkovicem o možné kapitulaci, neboť rakouský maršál stále nechtěl riskovat přímý útok na město. Chevert se ukázal jako velmi tvrdý vyjednávač, když hrozil vypálením a zničením české metropole. Lobkowitz mu proto nakonec 25. prosince podepsal kapitulaci za volný odchod do Chebu. Instrukce od Františka Štěpána a Marie Terezie, které takovýto postup přísně zakazovaly, dorazily až 27. prosince a na dohodu již nic nezměnily. Následující den převzaly rakouské jednotky Vyšehrad a 2. ledna 1743 odešlo Chevertových 4 160 vojáků a 800 příslušníků nebojových oddílů z Prahy. Do Chebu jich přes Beroun a Plzeň dorazilo 16. ledna ale jen 2 700. Do zajetí padlo pouze 1 800 Francouzů, kteří zůstali v pražských špitálech. Kromě nich v Praze zůstalo také 139 děl, přes 17 000 pušek, karabin a pistolí a 52 pontonů. Okupace Prahy po dlouhých 13 měsících skončila.

Ústupové trasy Belle-Isleho armády a Chevertovy posádky z Prahy do Chebu na rakouské mapě z počátku 20. století.

François de Chevert (1695–1769), francouzský důstojník. První hodnost mu rodina koupila již roku 1706, reálně ale službu nastoupil až o čtyři roky později. Bojoval ve válce o španělské dědictví (1701–1714) a polské následnictví (1733–1735). Při tažení do Čech se vyznamenal, když se svými granátníky 26. listopadu 1741 ztekl pražské novoměstské hradby, i o rok později, když v prosinci 1742 převzal velení nad zbývající francouzskou posádkou, které vyjednal volný odchod. Od roku 1744 bojoval v Itálii, kde jej zastihl konec války v hodnosti generálporučíka. Úspěchů dosáhl i během sedmileté války (1756–1763) při bojích v Hannoveru a na Rýně.

Ústupová trasa Belle-Isleho armády z Prahy do Chebu na soudobé francouzské rytině.

Rekruti francouzské pěchoty na cestě ke svému pluku. Reprodukce dobového vyobrazení poskytuje představu o tom, jak vypadala francouzská pěchota na pochodu.

Rakouská pěchotní puška, manufaktura Duchcov, 1713–1719. „Duchouky“ se samozřejmě používaly i v následujících letech vedle pěchotních pušek vzoru 1722 a ve čtyřicátých letech lze jejich výskyt předpokládat mimo jiné také u zemských milic.

Francouzský dragoun při zajišťování píce pro koně, soudobá mědirytina z francouzské vojenské příručky.

Pevnost Cheb na soudobém plánu.

Korunovace Marie Terezie českou královnou 12. května 1743 v Praze

Belle-Isleho armáda se po ústupu do Chebu nezastavila a pokračovala dále na bavorský Amberg. Zmenšila se přitom na asi 11 000 mužů. Výsledky francouzského válečného roku 1742 byly více než tristní. Jen tento rok je stála nevyhlášená válka 330 milionů livrů a vojsko ztratilo kolem 60 000 mužů, aniž by byla svedena větší bitva (za niž se střetnutí u Zahájí nedá považovat).

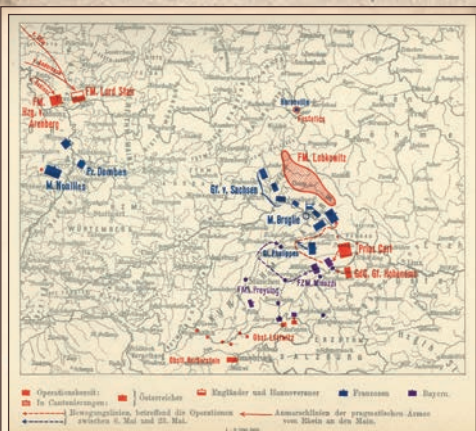
Maršál Lobkowicz se během ledna 1743 se svým sborem přesunul do západních Čech, aby navázal spojení s Khevenhüllerem v jižním Bavorsku a společně dle instrukcí ode dvora pokračovali v tlaku na nepřítele. Již v lednu 1743 Lobkowiczův sbor upadnul do Horní Falce.

V Čechách zůstala v rukách Francouzů jen pevnost Cheb. Její blokádu zahájili Rakušané prakticky v druhé polovině ledna lehkými jednotkami polního podmaršála Festetics v síle čtyř pluků. Blokáda trvala do poloviny dubna 1743, kdy byl Festetics nucen ustoupit před francouzským sborem o síle 15 000 mužů. Francouzi 19. dubna vyprostili Cheb z blokády, vystřídali pět praporů pěchoty, které tvořily pevnostní posádku, dodali proviant a opět odtáhli. Festeticsovy síly poté znovu zaujaly své předchozí pozice a pokračovaly v blokadě. S ohledem na jejich malý počet a absenci těžkého dělostřelectva ale nemohly přikročit k obléhání. Přesto během blokády došlo k celé řadě větších či menších šarvátek, až nakonec francouzská posádka po vyčerpání všech zásob 7. září 1743 kapitulovala a odešla do zajetí.

Po vyhnutí Francouzů z Prahy nestálo nic v cestě pražské korunovaci Marie Terezie. Panovníce ujela 29. dubna 1743 v slavnostním průvodu do Prahy, kde ji uvítal nejvyšší český kancléř Filip Josef hrabě Kinský a zástupci pražských měst.

O dva týdny později, 11. května, přijala v zemské sněmovně hold českých stavů, k nimž se připojili delegáti z Moravy a rakouského Slezska, a v neděli 12. května proběhla v chrámu sv. Víta slavnostní korunovace. Obřad byl téměř věrnou kopií korunovace Karla VI. roku 1723, vykonal jej však olomoucký biskup, jelikož pražský arcibiskup byl nežádoucí osobou pro svou účast na slavnosti proklamaci bavorského kurfiřta za českého krále.

Pražská korunovace představovala triumf nad protivníky pragmatické sankce. Marie Terezie dala celému světu najevo, že se nehodlá vzdát práv své dynastie na český trůn a že ruší všechny nároky Karla Albrechta a jeho rodu na Čechy. Pro české stavy se nesla v duchu nejistoty. Ve stejné době totiž mimořádná vyšetřovací komise přezkoumávala činy kolaborantů. Hlavní viníci byli zbaveni úřadů či majetků, někteří byli vypořezáni ze země, jiní pouze na své statky a padlo i několik trestů smrti. Všechny hrdelní rozsudky však byly zmírněny a po smrti Karla Albrechta v lednu 1745 byl většině potrestaných povoleno návrat do země i do úřadů, navraceny statky a dána nová příležitost budovat kariéru u vídeňského dvora. Tento smířlivý postup se panovníci vyplatil, neboť v dalších fázích konfliktu se již česká šlechta vždy postavila na její stranu.

Válečná situace z počátku května 1743, kdy probíhala příprava pražské korunovace Marie Terezie. Boje s výjimkou blokády chebské pevnosti, již zcela opustily území českých zemí a hlavním bojištěm se stalo Bavorsko a Porýní.

Korunovace Marie Terezie českou královnou v neděli 12. května 1743 v pražském chrámu svatého Víta na Hradčanech. Formálně se jednalo o korunovaci králem, obdobně jako u Uhrách, neboť Marie Terezie byla korunována jako žena-vladařka (femina rex) se všemi náležitostmi, které příslušely vládnoucím panovníkům - mužům, a ne jen jako manželka krále (regina).

Filip Josef František hrabě Kinský z Vchynic a Tetova (1700–1749), habsburský státník a diplomat, v letech 1738–1745 nejvyšší kancléř Českého království. Během válek o rakouské dědictví pomáhal financovat habsburskou armádu a z titulu svého úřadu také suveroval zemské milice k obraně země.

Francouzský plán blokády chebské pevnosti roku 1743 jednotkami sboru polního podmaršála Festeticse se zakreslením jejich dislokace a polních opevnění.

Soudobá mědirytina zobrazující důsledky války.

Po téměř 280 letech se česká královna Marie Terezie opět vrátila do české metropole. Její památník ve formě moderní sochy vzbudil rozporuplné reakce. Stojí na Prašném mostě v parku Marie Terezie mezi bastiony svatého Benedikta (č. XIII) a svatého Václava (č. XIV) a původní barokní hradby, o něž se za její vlády opakovaně bojovalo, tak tvoří důstojné pozadí celému místu.

Foto Kristýna Ansorgová

- Autoři výstavy: Kristýna Ansorgová, Zdeněk Munzar
- Fotografie a dokumenty: Není-li uvedeno jinak, jde o materiály ze sbírek VHÚ Praha
- Grafické řešení: Andrea Bělohávková
- Jazyková redakce: Kamil Novák, Jana Škochová, Jaroslav Láník
- Poděkování za spolupráci: Muzeum hlavního města Prahy (Kateřina Krylová, Jana Viktorínová)
Oblastní muzeum a galerie v Mostě (Jiří Šlajsna)
Národní kulturní památka Vyšehrad (Petr Kučera, Jiří Hofman)
Mapová sbírka Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy (Eva Novotná)
Český hydrometeorologický ústav (Monika Hrubalová)
rtn. Jan Slouka

DÍKY VÁM MŮŽEME POMÁHAT

číslo sbírkového účtu

44665522/0800

variabilní symbol **918**

fonsolidarity.army.cz

© Ministerstvo obrany České republiky, 2019

